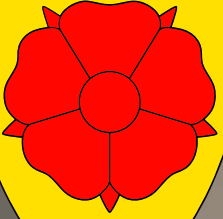

BLAKER OG SØRUM HISTORIELAG

1970

SØRUM-SPEILET

NUMMER 4-2023 - 29. ÅRGANG

**Blodig tradisjonsmat
Skredmjøl**

Vandrende fiskebutikk

**«Leersund Broe» – ei bru med mange liv
Gode minner fra skoletida på Vølneberg**

Nytt minnesmerke på Frogner

Gravrøysene på Heksebergfjellet

Spor etter P. A. Asbjørnsen

Lederen har ordet!

Jo eldre en blir, jo fortere går tida. Vi skriver allerede november 2023, og om en måned er det jul. Året 2023 har vært et år med krig og forferdelige opplevelser for de som er midt oppe i kamphandlingene. At ikke dagens politikere kan lære av historiens mange kriger - og skjønne at krig avler hat. Vi ser i TV-ruta hver dag hvordan folk i krigssonene nærmest blir slaktet ned og etterlatt. En skam for menneskeheten.

Vi som er så heldige å bo i Norge og Sørumsdal kan nå se fram til adventstid og juleforberedelser. Den kan bli hektisk, men også ei fin tid med familie og venner. Julemarkedene er i rute og historielaget vil markere seg rundt omkring i bygda vår. Vi vil være til stede på Skansen, og på Valstad Café og Frogner vil kalenderen for 2024 selges når markedene arrangeres der. Og fortsatt kan vi stille med våre flotte bygdebøker, Glomma gjennom Sørumsdal og alle de andre bøkene vi har, skrevet av våre egne innbyggere. Kalenderen vil dessuten bli solgt i Norli Bokhandel og via stand på Fokus. Følg med på Facebook og våre hjemmesider.

Tidligere i høst inviterte vi til slektsgranskingskurs. Det viste seg å være et populært tiltak, og kurset ble fort fulltegnet. Kurset holdes på Nordli så det er ikke plass til mer enn 8 om gangen. Vi har inntrykk av at deltakerne er fornøyde og får med seg mye lærdom. Siden det var så stor interesse, planlegger vi et nytt kurs på nyåret, så følg med på hjemmesida vår eller ta kontakt med styret.

Vår dyktige skribent i Sørumsdal-Speilet, Randi, har vært i kontakt med Nasjonalbiblioteket for å iverksette en prosess med digitalisering av de to siste bindene av Bygdebøkene våre. De 5 første bindene er digitalisert og søkbare hos Nasjonalbiblioteket. Dette sørget Sørumsdal kommune for i sin tid. Målet er at alle bøkene historielaget eier skal digitaliseres, f.eks. Glommaboken, dialektboka «Da-itte nå» m.fl. Også alle årgangene av Sørumsdal-Speilet er Nasjonalbiblioteket interessert i. Alt som digitaliseres skal i tillegg gjøres søkbart via hjemmesida vår.

På nyåret (i januar eller februar) vil vi arrangere et medlemsmøte med besøk fra Nasjonalbiblioteket. Da vil Rigmor Sjøvoll fra Senter for kulturarv digitalisering fortelle oss om digitaliseringsprosessen, hvilke avtaler det er viktig å inngå, hvem betaler, hvilket ansvar har Nasjonalbiblioteket, og hvilket ansvar ligger på historielag og andre utgivere og eiere av bøker, hefter, skrifter o.l.

Men om du er av dem som ønsker å ha boka i hånda, og sitte å bla i den fra tid til annen, er det bare å ta kontakt. Vi har mange bøker på lager.

Som dere kanskje har fått med dere har Historielaget et nært samarbeid med Lillestrøm kommune når det gjelder formidling av gammel kunnskap til skoleelever i Sørumsdal. På Slora Mølle får 8. klasse-elevene kjennskap til gammeldags mølledrift og smak av skredmjølsgraut, mens vi på Gamle Vølneberg skole arrangerer gammeldags skole. Dette takket være frivillige som møter opp og underviser elevene. Som takk for innsatsen inviterer kommunen alle frivillige som har vært med, til et hyggelig treff. Denne gangen i nyrestaurert låve på Huseby på Skedsmokorset. Jeg håper mange som hjalp til tar seg tid til å bli med.

Det er hele tida nok av saker å ta tak i. Arkivering på Nordli, ny plassering og lagring av bygdebøkene, og som før nevnt nytt slektskurs over nyttår for å nevne noe. Vi håper også å se dere på våre medlemsmøter i 2024.

Men før det går vi nå inn i Adventstida med kakebaking, lefse og flatbrødbaking, og kanskje til og med syltelaging? Sånne ting er jo hyggelig å lage sammen - om tida strekker til.

På vegne av styret i Blaker og Sørumsdal Historielag ønsker jeg dere alle en GOD JUL og et GODT NYTT ÅR.

Elin Mørk

Foto: Ingun Orderud

Historielaget har følgende bøker på lager

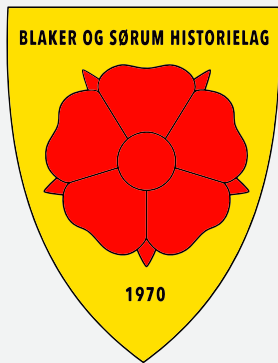
Sørumsdal bygdebøker bind 1-6	kr 250
Sørumsdal bygdebok bind 7	kr 500
Sørumsdal Herred bind 1 og 2	kr 150
Glomma gjennom Sørumsdal	kr 300
Minner fra Frogner	kr 100
Skansen og skolen	kr 100
Sørumsdal før og nå	kr 30
De beste blir igjen	kr 150
Ti vinnerkvinner, 1 taper	kr 150
Anna Monrads fortellinger	kr 350
Før i tida av Asbjørn Langeland	kr 350

Ta kontakt med noen i styret om du ønsker å kjøpe.

Betaling kan skje ved Vipps, innbetaling til konto 1321 08 05189 eller kontant.

(Bøkene «Da- men itte nå» og «Sørumsdal under okkupasjonen» er begge utsolgt.

Vi er også utsolgt for krus.)

SØRUM-SPEILET

Medlemsblad for
Blaker og Sørum Historielag

Redaksjonen

Anne-Marie Lund – 477 57 261
Ingun Orderud - 995 14 523
Randi Fjørstad – 901 42 163

E-post

sorumhistorie@icloud.com

Adresse

Postboks 82, 1924 Sørum

Styreleder

Elin Mørk

Tlf.: 958 62 613

E-post: elin-hem@online.no

Kontonummer: 1321.08.05189

Hjemmeside

www.blakerogsorumhistorielag.no

Korrektur

Lillian Mobæk

Grafisk design

Jørgen Kirsebom

Opplag

600 eksemplarer
ISSN 1894-8154

Trykk

xide.no

*Dette bladet er beskyttet av åndsverkloven.
Det er ikke tillatt å kopiere fra bladet uten
skriftlig samtykke fra tekstforfatter eller
fotograf.*

Forsidebilde:

Blaker Bygdekvinnelag

Bak fra venstre: Bitten Jødahl, Jorid Holm-
sen, Gunn T. Eid, Aud Hagen, Elna Børke,
Else Marie Lien og Elin Mørk.

Foran fra venstre: Elin Ihler, Liv Foss og
Wenche Stortrøen

Foto: Ingun Orderud

INNKALLING

til årsmøte i Blaker og Sørum Historielag

Dato: onsdag 20. mars 2024, kl. 18:30

Sted: Meierigaarden Kro, Lørenfallet

Informasjon om årsmøtet vil bli lagt ut på facebook og på historie-
lagets hjemmeside www.blakerogsorumhistorielag.no.

Saksliste:

1. Godkjenning av innkalling og saksliste
2. Valg av møteleder, referent og to til å undertegne protokollen
3. Årsberetning 2023
4. Revidert regnskap 2023
5. Forslag til arbeidsplan for 2024
6. Forslag til kontingent for 2024
7. Forslag til budsjett 2024
8. Innkomne saker:
Frist for å sende inn forslag til behandling på årsmøtet må være styret i hende senest 4 uker før møtet, dvs. 21. februar 2024.
Forslagene sendes til leder Elin Mørk: elin-hem@online.no, eller tlf. 958 62 613
9. Valg av leder, styremedlemmer, valgkomite og revisor, samt utsendinger til årsmøte i Romerike Historielag.

Stemmeberettigede er de som har betalt kontingent for 2023, eller er innmeldt senest 6 uker før årsmøtet (jfr. vedtektenes §3).

Endelig saksliste og møtepapirer blir lagt ut på hjemmesiden vår i god tid før møtet. Papirene vil også bli delt ut på møtet.

Enkel servering.

Sørum, 22. november 2023
Blaker og Sørum Historielag

Styret

GRASROTANDEL – NORSK TIPPING

Grasrotandelen gir deg som spiller mulighet til å være med og bestemme hva noe av overskuddet skal gå til. Du kan selv velge hvem som skal få et beløp inntil 7% av din spillinnsats.

Hvis du ønsker å støtte arbeidet til Blaker og Sørum Historielag med din grasrotandel, er vi nå registrert med vårt organisasjonsnummer 984 252 994.

Innhold

Lederen har ordet	2	Spor etter eventyrsamleren P.A. Asbjørnsen	14
Innkalling til årsmøte	3	Gravrøysene på Heksebergfjellet	16
Bygdekvinnelaget lager blodig tradisjonsmat	4	Rusletur langs pilegrimsleden	17
Skredmjøl eller skredd havremjøl	6	Nytt minnesmerke på Frogner	18
Vandrende fiskebutikk	8	Leersund Broe - ei bru med mange liv	20
Gode minner fra skoletida på Vølneberg	10	Jakten på fortiden	24

Bilder fra arbeidsprosessen med blodklubben. Foto: Ingun Orderud

Bygdekvinnelaget lager blodig tradisjonsmat

Av Randi Fjørstad

I mange år har Blaker Bygdekvinnelag møttes for å lage blodklubb. De siste årene på gården Skeastua hos Elin Mørk. Denne «blodige» tradisjonen er veldig populær. Kundene bestiller lang tid i forveien for å sikre seg godbitene. Om de hadde hatt kapasitet, kunne bygdekvinnelaget solgt langt mere enn det de gjør.

Gammel tradisjon

Blodmat generelt er en skikkelig gammel tradisjon. Når et dyr er slaktet skal alt brukes – også blodet. Slik var det før i tida, så også nå. Noen steder bruker man blodet som det er. I Ungarn f.eks. er det en tradisjon å tilberede griseblod med løk. I Afrika er det ikke uvanlig å drikke dyreblood direkte fra et felt dyr. Så er det noen religioner som har forbud mot å spise/drikke blod, mens det for andre brukes til å lage festmat.

Høy næringsverdi

Fra gammelt av handlet tradisjonen altså om å nytte alt på dyret. Ingenting skulle gå til spille. Blod var en billig råvare. I tillegg har blod en høy ernæringsmessig verdi. Det inneholder svært lite fett, 19 g protein og 35 mg jern per 100 g. Proteinet er i hovedsak globin, som er bundet til fargestoffet hem i hemoglobin i de røde blodcellene. Norsk institutt for bioøkonomi opplyser at jernet som finnes i blod absorberes bedre enn jern fra vegetabiliske matvarer. Det gjør at blodklubb og annen blodmat har stor næringsverdi.

I 1914 skrev Henriette Schönberg Erken i sin kokebok: «at blod kan tilsettes brøddeigen, både i flatbrød og hevede brød. Dette øker proteininnholdet i brødet. Hevede brød med blod kan skjæres i skiver og tørkes for å øke holdbarheten. Etter tørking kan brødet også brukes i pannekaker, puddinger, klubb og lapper». Hun mente dette var til uvurderlig hjelp i krisetider.

Blaker Bygdekvinnelag

Blod kan også brukes i vaffelrøre, fikk jeg vite av 10 aktive damer fra Blaker Bygdekvinnelag.

Det er de som holder denne sunne og næringsrike tradisjonen ved like. Sørumspeilet besøkte gjengen på Skeastua i Midtbygda, for å se og lære om hvordan klubben lages. Det er slett ikke første gang det blir skrevet om disse flittige damene heller.

I 2018 fikk bygdekvinneene et stort og fint oppslag i Indre Akershus Blad. Det var i forbindelse med at de arrangerte matfestival på Blaker Samfunnshus, med blodklubb som det store trekk-

plasteret. De er også presentert på midtsidene i Nationen for noen år siden. Da ble Nationens utsendte servert blodvaffel til kaffen.

Oppskrift

Når man googler blodklubb kommer det opp mange ulike oppskrifter – med ulikt tilbehør.

Noen serverer blodklubben med tyttebær, flekk eller bacon, kålrot, gulrot, poteter og smeltet smør. Og så drikker de varm melk til! Det siste høres ikke spesielt godt ut, men er det tradisjon, så er det tradisjon.

I Blaker blir blodklubben tradisjonelt servert varm, med melk, sukker og sirup. Noen bruker smeltet smør i tillegg. Dagen derpå smaker det godt å skjære klubben opp i mindre terninger, og steke den i melk. Serveres den som festmåltid, smaker det ekstra godt med en liten akevitt og øl til. Det passer jo også til årstiden. Blodklubben blir som oftest laget senhøstes.

Damene var i full gang med arbeidet da jeg kom. Ti i tallet den dagen. Dagen

De som sto for salget denne dagen var: fra venstre: Torild Tjernås Hoel, Jorid Holmsen, Anita Johnson, Liv Ø. Halvorsrud, Mari-Anne Løvaas, Signy Kristiansen og Ragnhild Nystedt.

før var det noen andre som gjorde jobben. Til sammen er det rundt 25 stykker som trår til. Og de kaster ikke bort morgentimene disse damene. Klokket 9 var de i gang.

Oppskriften som brukes er den samme som laget for noen år siden sendte inn til «Tradisjonsmatjakten» i Norges Bygdekvinnelag. Oppskriften er opprinnelig etter Gerd Stenby, og følgende tekst fulgte med:

«Slaktning av gris til jul har vært tradisjon på gårder i Blaker i mange tiår. Det var for bondekona viktig å ta vare på og bruke alt på grisen – også blodet. Blaker Bygdekvinnelag har de siste 4 årene arrangert Blodklubb-festival med mange gjester og et stort engasjement av medlemmene. Denne oppskrifta er opprinnelig etter Gerd Stenby.

1ltr. griseblod

4 dl vann

4 dl melk

4 ts salt

1750 g rugmel

300 g hvetemel

12 dl opphakkert ister

Opphakkert ister skal gnis inn med salt og pepper og ligge kjølig natten over

Hell blod, vann og melk i en bolle. Tilsett de øvrige ingrediensene og rør godt til en tykk røre.

Legg et passe stort emne på benken (som er melet) – legg en liten håndfull ister i deigen og klem emnet sammen til en klubb.

Lag ferdig emnene og legg i kokende vann i kjelen i cirka 1,5 time».

«Fjøs kjøkken» på Skeastua

Arbeidet foregår i «fjøs kjøkkenet» på Skeastua. Kjøkkenet har fullt utstyr av alt som trengs. Bygdekvinnelaget har selv skaffet til veie mye av utstyret. Bl.a.

fikk de overta utstyr fra kjøkkenet på Blaker Aldershjem da dette ble flyttet til Fjuk i 2017. I kjøkkenet har de to rom til rådighet. I det ene rommet lages klubben klar til koking. I det andre rommet står det flere store kjeler på rekke og rad og koker. Hver klubb veier 400 gram. Den er nøye pakket i matpapir, og knyttet sammen med hyssing. Klubben legges forsiktig ned i en kjele med vann. Deretter skal den koke/trekke i 1 time. Koketiden må man være nøye med – derfor ligger det gule lapper med klokkeslett ved hver kjele. Ingenting overlates til tilfeldighetene. De er kjent for sine gode blodklubber, og det krever nøyaktighet.

Arbeidet med blodklubben tar ei lita uke. Det lages av drøyt 70 liter blod. I år har blodet kommet helt fra Steinkjer, solgt gjennom Fellesslakteriet. Oppskriften de følger blir til drøyt 700 klubber. Det er mange arbeidsoppgaver som fordeles. To personer lager røra, mens noen skjærer ister i terninger. Dette gjøres på forhånd og kjøles ned til dagen etter. Det skal ligge 5-6 terninger med kryddret ister i midten av hver klubb. Da blir den saftig og god. En annen tilpasser matpapir i riktig størrelse, en veier, flere knytter, noen passer kokingen osv. Samarbeidet går utmerket. Atmosfæren er helt upåklagelig. Det blir påpekt at Norges Bygdekvinnelags visjon først og fremst er å være «tradisjonsbærere og eksperter på matkultur». Men det står absolutt ikke i veien for å ha det hyggelig sammen. Tvert imot, kaffe-pauser og prat er viktig for trivselen. Det er heller ikke bare gamle tradisjoner de hegner om. Det er veldig viktig for bygdekvinnelagene å ivareta norsk matproduksjon, matsikkerhet, beredskap og forebygging av matsvinn. Levende bygder, kulturlandskap og bærekraftig forvaltning av jordas ressurser er også en viktig del av visjonen til laget. Det er viktige saker å diskutere og planlegge. Det er derfor godt at Blaker Bygdekvinnelag er i

Salget foregår fra Blaker Skanse. Forhåndsbestillinger og lange bilkøer er helt vanlig når blodklubben er klar for salg.

vekst, og ikke minst at tilveksten omfatter yngre medlemmer. Det lover godt for fremtiden.

Kundene

Enfoldige jeg trodde at det kanskje bare er godt voksne som kjøper blodklubb i våre dager. Det skjønte jeg fort var et dumt spørsmål. Kundene er i alle aldre, helt fra godt voksne til yngre som har vokst opp med blodklubb i heimen, eller hos besteforeldre.

Og det er ikke bare bygdas folk som er kunder. Nei, kundene kommer fra fjern og nær. I fjor kom det kunder helt fra Nord-Odal.

Salget har de siste årene foregått fra Nansenbygget på Blaker Skanse. Det understrekes av damene at kundene bør være tidlig ute. Det er ikke uvanlig at de er utsolgt etter 15-20 minutter. Klubben selges fersk. Det betyr at den er kokt samme uke. Den tåler imidlertid godt å fryses. Den selges innpakket en og en, og varmes i vann med innpakningen på når den skal nytes.

Prisen de siste årene har vært kr 100 per klubb. De tar opp bestillinger på forhånd.

Med tanke på utgifter til ingredienser og alt arbeidet som ligger bak, er dette en rimelig pris. Men for bygdekvinnelaget er det en god inntektskilde, en bærebjelke i økonomien. Da er det både godt og inspirerende at køen for å kjøpe er lang, og at annonsering ikke er helt, men nesten unødvendig.

Skredmjøl eller skredd havremjøl

En nesten glemt tradisjon

Av Asbjørn Langeland

I Sørumspeilet nr. 2-2023 kan en lese om skoleelever på besøk på Slora Mølle. Der står det: «Når det er spisepause, kommer bygdekvinnene med skredmjølsgraut. Det er laget av mjøl som blir til overs under kverninga. Dette er noe elevene aldri har smakt før, så det er litt blandet mottakelse, men noen kommer tilbake og ønsker påfyll.»

Hvor fikk bygdekvinnene i Blaker skredmjøl fra?

Slora Mølle lager ikke lenger skredmjøl, og det er heller ingen andre bygdemøller i drift i distriktet vårt. Skredmjølet kjøper de fra ei mølle i Värmland, for der holdes tradisjonen i hevd. Her kan jeg skyte inn at skredmjøl ikke er noe de malte av korn som blei til overs. Det er et helt spesielt produkt som krever særskilt kunnskap og spesielt produksjonsutstyr. I Norge blei produksjonen av skredmjøl borte da bygdemøllene ble lagt ned. Ved de store kornsiloeene og handelsmøllene passet ikke skredmjølproduksjon inn i opplegget.

Hva er skredmjøl?

Ordet finnes i matoppskrifter, men det finnes ikke i norske ordbøker. En finner det heller ikke i «Store norske leksikon» eller i den norske Wikipedia, men i svensk Wikipedia er skrædmjøl oppslagsord. Jeg tar med noen linjer derfra:

«Skrædmjöl, även skråmjöl, är ett fullkornsmjöl som görs på rostade havrekärnor. Skrædmjöl har en stark tradition i Värmland och hör till den värmländska kulturen.»

Selma Lagerlöf var förtjust i skrædmjölet och engagerade sig i dess etablering i både Sverige och Amerika.

Skrådmjöl består av havre som rostas i vedeldade ugnar och malts på stenar, och har sitt ursprung i den finska invandringen under 1600-talet.»

Skredmjøl i Norge

På Finnskogene langs svenskegrensen har de hatt de samme mattradisjonene som i Värmland, og skredmjøl er et kjent produkt der. Tidligere har de også fremstilt skredmjøl på norsk side av grensen, og det selges fortsatt i grensebutikkene, f. eks. hos Joker på Svulrya, men nå er det produsert på svenske møller. Men skredmjølet har en lang historie i Norge.

Etter litt leiting fant jeg en norsk forklaring på hva skredmjøl er. I tidsskriftet

Kvinnen og Tiden, nr. 8 – 1955 i en artikkel om Næringsverdien i mel og gryn står det:

«Vi skjelner ofte mellom alminnelig havremel og såkalt skredd havremel. Forskjellen er at skredd havremel er tørket ved forholdsvis høy temperatur, oftest på såkalte platetørker, som finnes på de fleste bygdemøller. Havremelet får da en noe bedre smak, og det blir mere holdbart.»

Jeg vokste opp i Vestfold, og i 1950-åra var jeg ofte med til mølla, Bakke mølle i Våle der vi fikk malt vårt eget korn. På mølla var det en spesiell «maskin»; ei stor jernplate eller takke som ble varmet opp elektrisk som ei kokeplate. Plata var sirkelrund med en diameter på 150 – 200 cm., og den hade en metallkant som var 20 - 25 cm. høy. Det ble en slags kjele, og oppi kjelen var det korn som ble tørket. Det var videre en motorisert innretning som rørte kornet sakte rundt så det ikke skulle svi seg. Når denne «maskinen» var i drift, ble det en spesiell lukt som kunne minne om nystekt brød. Hvorfor kornet ble tørket på denne måten, visste jeg ikke, og jeg hørte aldri noe spesielt navn på dette kornet eller mjølet som ble malt av det.

Jeg har undersøkt litt i forskjellige bøker for å finne ut mer om denne «tørke-maskinen». Den maskinen jeg har beskrevet, blir i faglitteraturen kalt platetørke eller tørkepanne, og slike tørker var vanlige i bygdemøller over hele landet opp til ca. 1960. Platetørkene var spesielt egnet til tørking av havre som skulle brukes til matmel og gryn. Korn som skal lagres, må være tørt for at det ikke skal mugne. Godt modent korn kan i godt innhøstingsvær være lagringsdyktig uten kunstig tørking, men som oftest må kornet tørkes ned til 15% vann, og både varmlufts- og kaldluftstørker blir brukt. Men det var ikke bare for å unngå mugning at havren ble tørket i platetørker eller pannetørker. Havre inneholder mye mer fett enn andre kornslag, ca. 6 % fett i norsk havre, og fett harskner ved lagring. Ubehandlet havre-mjøl og havregryn vil derfor harskne etter en tids lagring, men ved sterk varmebehandling unngår man dette. Den havregryna vi

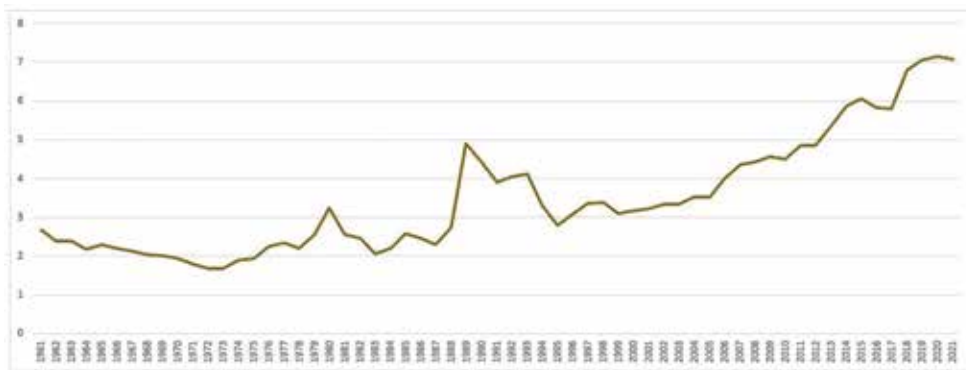
kjøper i butikken i dag, er varmebehandlet. I pannetørker kunne kornet tørkes ned til en vannprosent på godt under 10, og den sterke varmen i panna gjorde at mjøl og gryn kunne lagres over lang tid uten å harskne.

Det var enda en grunn til å behandle havre i tørkepanne. Havrekorn har tykkere skall enn de andre kornslaga. Ved tørking i pannetørke løsner skallet, og man kan da produsere finsikta mjøl uten skall, eller valse kjernene ut til havregryn. Mjøl som er blitt til på denne måten, kalles i faglitteraturen for skredd havremel. Grunnordet her er verbet å skre som betyr å skrelle, så skredd havremjøl eller skredmjøl betyr skrellet havremjøl. I Store norske leksikon bruker de betegnelsen avskallet havre.

I ordet skredmjøl eller skredd havremjøl skjuler det seg imidlertid mye mer enn fjerning av skall. Det skal være pannetørket, og det skal være malt på gammel-dags steinkvern. Skredmjølet får på grunn av tørkinga med sterk varme en spesiell smak, noen kaller den nøtteaktig. Dessuten gir avskallet havre høyere innhold av stivelse, fett og protein.

Lange tradisjoner

Så lenge korn har vært dyrka her i landet, har en hatt metoder for å tørke det. Helt tilbake til middelalderen kjenner en til at kornet ble tørka i badstuer og i spesielle tørkehus. I eldre tid ble det meste av kornet malt på bekkverkner og små møller, og tørkinga måtte foregå på den enkelte gård. Mange steder i landet var det vanlig at gårdene hadde tørkehus. På 1600-tallet ble røykovner vanlig. De var murt av stein, og på toppen av disse ovnene hadde de ofte heller som de tørket korn og malt på. Det er også kjent fra mange steder i landet at de tørket korn i gryter eller på spesielle tørkeheller i grua. Disse tørkemetodene ble brukt som supplement til tørking i kjoner og tørkehus. Grytetørka korn fikk en spesiell smak, og det var særlig havre til flatbrødbaking som blei tørka på denne måten.

Forbruk av mathavre regnet i kilo pr. Innbygger 1961 – 2021.

Etter midten av 1800-tallet kom det industribygde platetørker/ pannetørker, bl. a. fra Myrens verksted i Oslo. Disse ble fyrte med ved eller koks, og seinere ble de elektriske.

Sørum Meieris mølle hadde pannetørke i drift i 1958. Det samme hadde Slora Mølle. Oddvar Jensen som vokste opp på Leirrud i Frogner, forteller at de brukte Leirsund mølle. Han husker godt at pannetørka der var i drift. Han sier at det ble tørket både bygg og havre i denne tørka, men han kan ikke huske at de tørka havre så sterkt at skallet løsnet. Han kjenner uttrykket skredd havre, men han kan ikke huske om de brukte skredd havremjøl i husholdningen.

I boka Mattradisjoner fra Akershus, innsamlet av medlemmer i Akershus bondekvinneforbund 1996 – 98, er det mange oppskrifter og referanser til havre i matlaginga, men skredd havremjøl og skremmjøl er bare nevnt et par steder i boka. Det finnes en oppskrift på Skremmel-svelling/«vassgraut» der det står at en skal koke opp vann i en jerngryte og ha oppi skredd havremel og litt salt. I et kapittel om måltidene står det om kveldsmaten: «den varierte mellom brød med pålegg og grøt eller velling. Svært mange har nevnt grøt eller velling av skredd havremel.» Skredd havremel var altså vanlig i kosten på bygdene i Akershus, men de som har samlet mattradisjonene, har ikke fortalt hva skredd havremel var, og i dag er det antakelig få som vet hva det er.

Skredd havremjøl som handelsvare

Det matmjølet som ble produsert på bygdemøllene var først og fremst leiemalt egenprodusert korn fra de bøndene som

brukte mølla. Det ble malt mest mjøl til fôr, og mange møller kjøpte korn og solgte forblandinger. Norskprodusert matmjøl ble stort sett omsatt lokalt. Men under krigen 1940-45 endret dette seg. Det ble mangel på alle slags matvarer, og norskprodusert matmjøl ble viktig.

I Indre Akershus Blad fra 22.11.1941 fant jeg en artikkel om skredd havremel og jeg siterer fra denne:

«Bygdemøllene i Akershus og Østfold vil skaffe havremel til Oslo

Nu da kornsituasjonen er slik at en meget stor del av landets havreavling må benyttes til matmel, er det innlysende for alle med erfaring fra bruk av havremel i husholdningen, at havren langt fordelaktigere kan benyttes som skredd havremel til grøt eller velling enn en altfor sterk innblanding i brødmelet.

Hånd i hånd med arbeidet for å få byens befolkning til å bruke grøt eller velling av skredd havremel har det derfor i det senere foregått et energisk arbeide for å skaffe byens folk alt det skredde havremel de vil kjøpe på sine rasjoneringskort.

Det er bare bygdemøllene som kan male skredd havremel da det til dette trenges speielle korntørker og en øvelse i havrens behandling som bare betjeningen ved bygdemøllene har.»

Det blir så referert fra et møte mellom forsyningsmyndighetene og representanter for mølleneringen der man kom fram til at bygdemøllene kunne levere 15 tonn skredd havremel daglig. Artikkelen avsluttes slik:

«Man var enig om å gjøre alt mulig for at skredd havremel snarest mulig skal

komme på markedet i Oslo. – Så får vi da se hvor meget av vårt gamle gode nasjonale havremel hovedstadens befolkning vil konsumere. Mange mener at selv 15 000 kilo pr. dag blir for litet.»

Havren er blitt populær igjen

De siste åra har det blitt en økende interesse for gamle matretter, og havre har blitt mer populært både til baking, i frokostblandinger og som grøt. På nettet kan en nå også finne annonser for havreprodukter som er produsert på den gamle måten. Ei mølle i Volda, Mylnå averterer på sine nettsider «Sammalt havremjøl – økologisk. Platetørka og steinkvernene gjev mjølet høgt kostfiberinnhald og ein ”nøtteaktig” smak. Frå gamalt av brukt til graut og flatbrød. - - - Det vert no stadig meir nytta til brødbakst, (havreloff), kaker, vafles, pannekaker m.m.»

Opplysningskontoret for brød og korn viser en tabell over utviklingen på sin nettside. Fra et forbruk på mindre enn to kilo havre til mat pr. innbygger i 1970, ble det i 2020 brukt over sju kilo.

Kilder:

Normann, E.: Norske mylnor og kvernar; 1936
Skansen, J. P.: Bygdemøllene i Norge; 1958
Gulbrandsen, G.: Bygdemøllenes tekniske utvikling fra slutten av 1800-årene til 1960; 1964
Store norske leksikon

«Vandrende fiskebutikk»

Tekst og foto: Asbjørn Rolseth

Bilhistorie, transporthistorie, lokalhistorie. Alt dette smelter sammen i fiskebilen fra Halsan, som etter mange år ute på et jorde nå er kommet i hus. Konrad Halsans fiskebiler forsynte husstander i Sørums og andre kommuner på Romerike med fersk fisk.

Det er ikke vanskelig å finne tidsvitner som fortsatt husker lukta av Halsans fiskebiler. De tråkket Romerike for å fange kunder til fersk sjømat. Folk på Indre Østlandet kunne lett få skjorbuk fordi de spiste for lite fisk, lærte vi på folkeskolen i Trondheim på 1950-tallet. Det hørtes skremmende ut, men var kanskje et utpekulert triks for å få oss til å svelge unna fiskemiddagene hjemme.

Halsan, med base på Jessheim, hentet fersk fisk i Trøndelag. Biler med kjøll/frys var ennå ikke i bruk, så fisken måtte ligge på is under turen ned til Romerike. Med flere biler i drift dekket Halsan et stort salgsdistrikt. Teksten «Vandrende fiskebutikk» er fortsatt synlig på fiskebilen som nå er berget av Romerike Gammelbilklubb.

Løyvepliktig fiskesalg

Konrad Halsan (1904-1982) startet som fiskehandler 1. mai 1931, med tilhold i Askim. Fiskebilen som er bevart er en amerikansk GMC produsert i 1939. Den ble første gang registrert i august 1940 på Østfold-nummer B-1231, men da Halsan flyttet virksomheten til Jessheim under krigen, ble den omregistrert til Akershus-nummer C-25313. Bilen kostet 7350 kroner som ny, inkludert et lukket påbygg.

På Jessheim drev Halsan en ganske stor virksomhet med flere fiskebiler, de fleste av merket Chevrolet. Han bygde opp et anlegg med garasje, kjølerom,

fryseri, lager og bolig, som fortsatt står langs riksvei 50 litt nord for Jessheim sentrum. Fiskebilene kjørte over store deler av Romerike.

Virksomheten var konsesjonspliktig. For å drive «rute- og rutelignende kjøring av fisk», som det står i konsesjonsvilkårene fra Samferdselsdepartementet, måtte det søkes om løyve for «hver kommune som ruten akter å kjøre innom».

Regelverket for fiskebilkjøring i land-distriktene hadde liten maskevidde. Her var det ingen smutthull. Bestemmelsene gjaldt både distribusjon av «egen fisk (herunder sild) og fiskeprodukter» og «andres fisk og fiskeprodukter».

Variert kosthold

Hvordan salget foregikk har Kristine Goplen fra Lørenfallet tidligere fortalt om i Sørums-Speilet. «Fiskebilen kom hver tirsdag. Da møtte folk opp for å handle. Han som kjørte fiskebilen het Halsan og kom fra Jessheim. Jeg husker hvordan han med pulsvanter grov fisken fram mellom isbitene i fiskekassene og slo floke innimellom for å holde varmen».

Albert Hovind fra Kvevli i Blaker forteller i en annen utgave av Sørums-Speilet: «Fiskebilen hadde godt utvalg. Den kom på mandag kveld, så tirsdag var det fisk til middag i de fleste hus på Kvevli. Det var fiskehandler Halsan fra Jessheim som hadde fiskebilen. Den hvite bilen hans var en liten lastebil

med tett overbygg. Bakveggen var delt i to, og når en åpnet ble nederste del en disk og den øvre et lite tak. Inne i bilen sto det fullt av kasser med hele fisk som lå nedpakket i is. Sei, torsk, hellefisk, uer, røkt kolje, makrell, sild og hvalkjøtt. Halsan var en artig kar, han pratet og ramset opp alle fiskeslagene han hadde. Halsan med fisken sin betydde mye for et variert kosthold i Kvevli-kroken i disse årene».

Større dekk = mer fisk

Fiskebilen fra 1939 gjorde tjeneste lenge. Så sent som i 1963, da bilen var 24 år gammel, ble den utstyrt med større felger og dekk som ga 500 kilo høyere totalvekt. Kanskje ble påkjenningen for stor, for i 1966 ble fiskebilen avregistrert etter å ha strøket i teknisk kontroll.

Midt på 1970-tallet ble Øvind Mangerud eier av bilen. Tanken var å restaurere den, men isteden ble den stående ute på jorden hos broren Håkon Mangerud på Algarheim. Sommeren 2019 mente Håkon den hadde stått lenge nok og luftet saken på Facebook. Dermed begynte hjulene å rulle. Senere samme år ble bilen plassert tørt og godt i mekkehallen til Romerike Gammelbilklubb i Maura. Medlemmene i klubben har allerede flere restaurerte nyttekjøretøyer på samvittigheten, men fiskebilen er et krevende prosjekt. Bilen oppfyller imidlertid alle krav til et rullende kulturminne, derfor spanderte Ullensaker kommune 10 000 kulturkroner på berging og flytting av bilen til veteranbilklubbens verksted i Maura.

Takk til våre sponsorer:

interoptik
Nordfonna

Fokus Butikksenter, 1920 Sørumsand
Telefon: 63 86 60 70. E-post: nordfonna@interoptik.no
www.interoptik.no

Åpningstider: 10 – 20 (18)

Økland

X+IDE
xide.no

**Akershus
energi**

Inspirert av *framtida*

Sørums Begravelsesbyrå
Nilsen as Etabl. 1947

Besøk oss på www.nilsengravferd.no
Tlf: 63 82 88 80

**TOTAL
UTESERVICE AS**

drift
tømmer - snøservice - utemiljø

BYGDESERVICE

T&B Hansen
Installasjon AS

**Aurskog
SPAREBANK**

*Velkommen til lokalbanken
for hele Romerike*

Telefon: 63 85 44 40

Aurskog, Bjørkelangen, Jessheim, Sørumsand, Årnes

Ta vare på bilen din

**- VASK
BILEN
HOS OSS!**

Velkommen!

CIRCLE K SØRUM
TLF 63 86 80 50

Ryde

Dette bildet ble tatt i 1955, altså året før skolen ble nedlagt. **1. rekke fra venstre:** Hans Jakob Dahl, ukjent, ukjent, Kristin Hovind, Tove Gunn Smestad, ukjent, ukjent, ukjent. **2. rekke fra venstre:** Ukjent, Helge Omenås, Kari Egner, Berit Lund, Reidun Dalsmo, Harald Flaen, Knut Ringereide. **3. rekke fra venstre:** Sverre Flaen, ukjent, ukjent, Berit Dahl, ukjent, Åge Eid, Ragnar Lund. **4. rekke fra venstre:** Ukjent, Hallvard Wølneberg, Randi Ringereide, Grete Egner, Leif Bråten, lærer Sigurd Nordsveen.

Vi hadde ikke dette bildet under samtalen med de tidligere Wølneberg-elevene. Kanskje de hadde husket navn på flere? Hvis noen av leserne kan sette navn på de «ukjente» vil vi gjerne få vite det, så vi får det inn i arkivet vårt.

Gode minner fra skoletida på Wølneberg

Av Anne-Marie Lund

Wølneberg skole har en lang historie, og i år er det 100 år siden «nyskolen» stod ferdig. Siden 1863 har barn fra Såkroken kommet hit for å gå på skole, for da ble den første skolestua her tatt i bruk. I 1923 kom en ny, større og moderne skolebygning. Men i 1957 var det slutt på undervisning, og barna ble overført til Sørums skole.

I Sørums-Speilet nr. 2/2023 skrev Asbjørn Rolseth om alt som har skjedd på stedet siden nedleggelsen. Den dag i dag er skolen et samlingssted med mye aktivitet. Folk i området har tydeligvis et nært og godt forhold til Wølnebergskolen.

De som var elever her de siste åra før skolen ble nedlagt, vet kanskje hvorfor. Hva husker de fra skoledagene på Wølneberg? Vi samlet noen av dem til en prat i oktober, og har dessuten fått utfyllende kommentarer over telefon. Det er mange felles minner som bekreftes av de andre.

Minner kan være så mangt. Selv om vi snakker om det samme, noe som hendte på samme tid og sted, kan fortellingene være ulike. Minner fra skolegangen kan være muntre og morsomme, men også såre og triste.

Noen minner står fram som tydelige bilder, noen vekkes til live i bestemte situasjoner, noen blekner og forsvinner, og noen får et forsonende skjær ettersom tida går. Slik er det sikkert for informantene våre også.

Men hovedinntrykket etter denne praten var at de har gode minner fra et trygt miljø. Det er hva de husker nå, mange år senere. Det er hva de har tatt med seg videre. Derfor ble overskrifta som den ble!

En todelt skole med få elever

En av årsakene til at skolen ble lagt ned, var et stadig synkende elevtall. «Nyskolen» var bygd for flere elever, for i 1923 var barneflokkene store, og begge klasserommene var i bruk samtidig. Da var det også ei lærerinne som hadde ansvar for de yngste barna.

I 50-åra var skolen blitt todelt. Småskolen (1., 2. og 3. trinn) var sammen i alle timer. Det gjaldt storskolen også, altså 4., 5., 6., og 7. trinn. Det var bare en lærer, og elevene gikk på skolen annenhver dag. Det var ikke lørdagsfri den gangen, hverken i arbeidslivet eller i skolen.

Våre «informanter» var kommet litt forskjellig i skoleløpet i 1957. Ragnar Lund fullførte folkeskolen og gikk ut av sjuende klasse. Knut Ringereide var ferdig med tredje klasse og småskolen, mens Kristin Hovind og Hans Jakob Dahl gikk i andre klasse. Knuts søster, Randi (Ringereide, nå Flaten), har også bidratt med minner. Hun gikk i sjette klasse og måtte ta siste året på Sørums skole.

Randi husker at det var trist at skolen skulle legges ned og gruet seg. «Vi følte oss litt rare, det var mye som var uvant for oss på Sørums skole. Slike fag som geografi, naturfag og historie hadde vi jo sammen med de andre i rommet, ikke etter årstrinn. Så jeg hadde nok noen «hull». Norgesgeografi lærte ikke jeg på skolen, det kom ikke på programmet de åra jeg gikk der, så det måtte jeg lære meg sjøl!» Men det gikk bra. Hun var litt kjent på Sørums skole, for der hadde de engelsk to ettermiddager i uka fra sjette klasse. Engelsk var et frivillig fag, men mange deltok, og elever fra både Vølneberg, Fosserud og Sørums var sammen da.

Kristin forteller at hun gledet seg til å gå på en større skole og få nye venner. Dessuten fikk hun kortere vei å gå, for skolebussen stoppet ikke så langt unna der hun bodde på Bøler. Til Vølneberg var det langt. Ikke var det andre unger å ta følge med heller akkurat de åra, så hun trasket helt alene gjennom skogen som liten første- og andreklassing.

Blant de voksne var det en del motstand mot nedleggelsen. Det ble holdt møter, og muligens var det en underskriftskampanje. Å ta skolen vekk fra et bygdesamfunn griper inn i dagliglivet. Ville samholdet i kretsen forvitte når samlingspunktet forsvant?

Mange steder har nok det skjedd, men ikke i Vølneberg krets! «Dugnadsinnsatsen fra folk i kretsen har vært formidabel etter hvert som bygningene på tunet har trengt restaurering og vedlikehold. Det er

fremdeles en møteplass for store og små», fastslår de tidligere Vølnebergelevne. De tre «gutta» er også fast mannskap når kommunen og historielaget arrangerer gammeldags skoleuke for elever fra hele tidligere Sørums hver vår.

Sinte lærere og strenge straffer?

Femteklassingene som kommer til «gammeldags skole» er ofte spente på om læreren er streng og sint, noen lurer til og med på om de kan bli utsatt for lugging og klyping og det som verre er. De har hørt historier om at det skjedde sånt i gamle dager. Mange vil gjerne vite hvor skammekroken er. De går nok ut fra at den vil bli brukt!

Var dette virkeligheten på Vølneberg for 60-70 år siden?

«Det var ikke sinte lærere på Vølnebergskolen! Noen ganger litt strenge, kanskje», er svaret da vi spør om hva som ble gjort med ugrie unger den gangen. Var det ikke refs og avstraffelser? «Vi var jo stort sett snille, det var liksom en selvfølge», sier Knut. «Jeg husker ikke at det var noe sånt. Det ble litt annerledes på Sørumskolen.»

Ragnar var jo av de «store», men kan bare huske en gang han og noen andre fikk straff.

«Hva vi hadde gjort, husker jeg ikke, men det var i hvert fall noen av oss som måtte sitte helt stille ved pulten uten å gjøre noe som helst en hel skoletime. De «uskyldige» fikk gå på kjøkkenet og drive med noe morsomt, mens vi hadde det fryktelig kjedelig!»

Randi forteller om en episode da en gutt måtte i skammekroken. «Læreren satte en stol i hjørnet av rommet, og så måtte gutten stå oppå den stolen resten av timen. Uff så leit, nei, noe sånt ville ikke jeg oppleve! Det skjedde bare den ene gangen, tror jeg, for jeg husker det godt.»

De som jobbet på Vølneberg

Læreren bodde i den gamle skolestua og hadde kort vei til jobben. Der var det tidligere en mindre lærerleilighet med kjøkken, kammers og to rom på loftet, men fra 1923 ble også klasserommet gjort om til stue. Før 1923 behøvde altså ikke læreren gå ut av huset en gang!

I det nye skolebygget var det en lærerinneleilighet og et «pedellrom». I 20- og 30-åra bodde lærerinnene i leiligheten, men da elevtallet gikk ned, underviste de på andre skoler i bygda.

«Pedellen», eller vaktmesteren, husker informantene våre godt. Det var Dagmar «Skolen», som hun ble kalt. Etternavnet hennes var egentlig Hasle. Hun sørget for at klasserommet og kjøkkenet var godt oppvarmet når de kom på skolen i kalde

vintermorgener. Hun hadde også nok å gjøre når det var sølete ute, for da kunne gangen være full av leirklumper fra ungenes støvler. Dagmar var den som holdt det rent og pent og godt og varmt - en viktig jobb!

På skolen fikk alle tran og kålrot, Dagmar ordnet med det. Tranflaska stod til kjøling i kjellertrappa fra skolen begynte om høsten, og etter jul kom det ny flaske. Ingen slapp unna trana. Hvis noen hadde glemt å ha med skje hjemmefra, måtte de bare legge hodet bakover og åpne munnen så Dagmar kunne helle trana rett i gapet! Kålrota var full av c-vitaminer, den ble kalt «Nordens appelsin» og smakte søtt og godt. Dette var ett av tiltakene på 40- og 50-tallet for å bedre folkehelsen. Sanitetsforeningene startet det, men etter hvert tok kommunen utgiftene.

Både Viking Trå og Endre Hamre er navn på lærere som huskes av de eldre i grenda. Trå var ansatt fra 1923 til 1939 og Hamre fra 1939 til 1949. Trygve Rød fra Odalen kom i 1950, og Randi, som startet skolegangen i 1952, husker ham godt: «Han var morsom han, av og til så balanserte han kosteskafet på nesa! Da lo vi godt, det var fint med en voksen som tøysa med oss innimellom!» Han døde mens han var ansatt ved skolen, og hun husker at Øyvind Østerud kom som vikar.

«Han hadde akkurat vært russ, for jeg husker at han hadde røde render langs buksebeina og en rød tøyfigur på ryggen på jakka si. Tror han hadde gått på «Katta» (Oslo katedralskole), for de hadde jo ei katte som skolemerke, slik russerne hadde før. Kan hende han fikk jobben på slutten av skoleåret, for seinere hadde han tatt bort denne pynten. Han var en veldig dyktig og hyggelig lærer, og vi var glade da han kom tilbake etter et par år.»

I mellomtida overtok Sigurd Nordsveen og var der til han flyttet til Vesterskaun skole i 1956. Det aller siste året med skole på Vølneberg kom Østerud tilbake etter å ha tatt lærerskole. Kristin har også gode minner om ham. «Han tok seg ofte tid til å prate litt med meg før jeg tok fatt på hjemveien», forteller hun. «De andre dro jo av gårde i følge, men jeg skulle en annen vei, så Østerud og jeg ble stående ved trappa og prate om løst og fast. Det var så koselig», smiler hun.

Tilrettelagt undervisning? Og til slutt eksamen!

Lærevansker, enten det kom av dysleksi eller andre problemer, hadde selvfølgelig mange den gangen også. Det ble ikke snakket så mye om det, og ingen av disse tidligere Vølnebergelevne kan huske at noen ble ertet på grunn av det. Læreren gjorde heller ikke noe nummer ut av det, det var bare sånn at noen lærte lett og noen

strevde. De hadde lekser de skulle kunne utenat den gangen, og mange sleit med pugginga. Kanskje læreren tok hensyn til det når det var leksehøring? At de flinke fikk vise seg fram, mens de svakere fikk være i fred? De sier at mye ble annerledes på Sørums skole, der slapp ingen unna «høringa», alle måtte til pers.

At noen fikk ekstra hjelp av læreren, merket de ikke. «Vi var jo så få, og det kan jo hende at noen fikk hjelp mens vi andre drev med vårt. Det var ikke noe oppstyr rundt det.»

Kristin forteller at da hun var førsteklassing, sa læreren til moren hennes at han ikke greide å lære Kristin å lese. «Jeg var vel bare sånn passe interessert, å jobbe med tall er mer mitt område!» sier hun, som ble realfaglærer med lang fartstid i videregående skole. «Men mamma tok tak i lesinga, så da var det ikke lenge før jeg mestret det.»

Samtidig forteller hun at det var en form for tilpasset opplæring mens hun gikk på Vølneberg. Hun ble fort ferdig med regneboka, og da fikk hun prøve seg på regnebøker for trinnet over. Slik ble regnetimene spennende med nye utfordringer. Men på Sørums skole fikk hun regneboka for 3. trinn om igjen, den hun hadde blitt ferdig med året før. Så kjedelig det var å gjøre ekstraoppgaver hele skoleåret uten å få lære noe nytt!

I sjuende klasse var det eksamen. Ragnar forteller at det var alvor over eksamensdagene. Alle måtte sitte helt stille, og det var noen voksne som satt vakt og passet på at alt gikk riktig for seg. De fulgte også elevene ut hvis de trengte det i løpet av dagen. Randi husker også eksamen, og at de på 6. trinn var med på det. «Det var jo bare to i sjuende klasse, og vi var bare to, så da holdt vi dem med selskap, samtidig som vi fikk øvd på hvordan det gikk for seg. Hun husker godt to alvorlige menn i dress som satt bakerst i rommet og overvåket det hele. «Det var både høytidelig og litt skummelt», ler hun.

For de fleste gikk det greit, men resultatene ble vel ikke like bra for alle. Det hendte at noen gikk om igjen et skoleår, det var mulig den gangen. For mange var jo de sju åra på folkeskolen den utdannelsen de fikk, selv om framhaldsskole ble mer vanlig etter hvert på 50-tallet. Realskole var for de teoristerke og for dem som ikke måtte ut i jobb for å tjene penger.

Frikvarter!

For de fleste barn er nok pausene i skoledagen minst like viktige som undervisningstimene. Har det vært gøy ute, har det vært en fin skoledag!

Informantene forteller om morsomme leker, der alle som ville, fikk være med. Det er i hver fall slik disse husker det. «Vi vipa

pinne og slo ball, det var vel det vanligste», sier Ragnar. «Om vinteren gikk de fleste på ski til skolen når det var mulig, og det var vel hele vinteren.» De andre er enige, snøløse vintre var det sjelden. «Da dro vi bort i «Skibreia», der var det en liten hoppbakke, Tror både gutter og jenter holdt på der. Når det var skoleskirenn sammen med de andre skolene i Sørums, var det hopprenn for guttene og slalåm for jentene, så kanskje jentene øvde på å kjøre ned de bratte bakkene der.»

Alle husker at de hadde det moro ute, og at det var lite slåssing og erting - i hvert fall på alvor.

Det var ikke noe mobbing, slik disse husker det. Alle fikk være med på leken, og ingen ble ertet fordi de hadde rare klær eller rar dialekt eller noe annet som folk kunne henge seg opp i.

Det høres ut som et eventyr, synes vi. Noen forklaringer på dette?

Her er noen: Alle i kretsen kjente hverandre godt, og mange var i slekt med hverandre. «Dom bare skreva over gjerdet når dom skulle ha seg kjærest før i tida!» Men i dette stabile miljøet var det likevel noen forandringer hver vår og høst, for på «fløttedagen», 14. april og 14. oktober, var det alltid noen som reiste og noen som kom. Det var sveisere og andre gårdsarbeidere med familier. Men slik de husker det, ble ungene godt tatt imot. Det var fint og spennende med nye lekekamerater. «Vi syntes litt synd på dem som kom nye når skoleåret var godt i gang om høsten. Og noen måtte reise før skoleåret var slutt! Det kunne ikke være så lett,» sier Randi. De voksne ble også fort en del av det sosiale rundt skolen, de var med på juletefester og andre tilstelninger mens de bodde der. Det blir nevnt at noen av dem hadde sikkert litt dårlig råd, «men da var det fint å komma tel Sårkroken, for der var vi ikke så opptatt av slikt.»

Hvordan de som kom flyttende opplevde det, vet vi ikke, våre informanter var alle bofaste i kretsen. Men det er i hvert fall sant at folk som føler seg trygge på seg sjøl og dem rundt seg, er ofte åpne for å bli kjent med andre og dele med dem.

Tannlege og helsesøster

Etter krigen ble det gjort mye for å ta vare på helsa til alle barn. Helsesøster kom hvert år for å veie og måle elevene, og resultatet ble notert i meldingsboka og levert til foreldrene. Hun tok også pirquetprøver for å finne ut om noen var smittet med tuberkulose, som fortsatt var en trussel på denne tida. Det var ingen grunn til å grue seg til dette, men når hun kom med vaksine mot sykdommen, var stemningen anspent. Randi forteller om de 48 «gaffelstikkene» hun fikk som sjetteklassing. «Det ble gjort med et redskap

med 8 tinner, og satt 6 ganger i overarmen. Vi hørte mye fra eldre unger om hvor fælt det var. Men ryktene overdrev nok, for smerten gikk over med det samme, og etterpå ble det bare litt ømt.»

Noen uker i året flyttet tannlegen inn på kjøkkenet. Både stol og annet utstyr kom med en varebil, og så kom skoletannlege Sagen og undersøkte og reparerte tenner. Sagen var en blid og hyggelig mann, men det han drev med, var ikke alltid så hyggelig. Informantene våre husker at boret bråkte fælt, det luktet svidd og når det måtte kjøles ned, freste det i vannskåla. Så var det på'n igjen! Det tok lang tid å reparere et hull, og det kunne være temmelig vondt. Bedøvelse kan de ikke huske det var snakk om utenom når tenner måtte trekkes. Men de voksne sa at dette var mye bedre enn å ha tannverk, for det var det mange av dem som hadde erfaring med! Nå ble ungenes tenner stelt, det var et stort framskritt.

Pauser fra bøkene og daglige rutiner

Det kom også andre på besøk i perioder. I det store rommet mot gamleskolen ble det satt inn høvelbenker og annet utstyr. Samtidig kom det ei håndarbeidslærerinne, og symaskiner ble satt fram i andre etasje. Nå skulle de ha sløyd og håndarbeid noen uker! Læreren tok seg av sløydundervisningen sammen med guttene, og lærerinna lærte jentene søm og strikking. Randi forteller at jentene lagde mye som krevde både håndlag og - ikke minst - tålmodighet! I femte klasse sydde de rutete blåtøysforklær, og alt ble sydd for hånd. I sjette klasse fikk de bruke symaskin, da sydde de hvite «søsterforklær» med linninger, nøyaktig tilmålte folder og seler med knapphull. De ble selvfølgelig utført med håndsøm, det var ikke så avanserte symaskiner enda! På sløyden var det også krav til nøyaktighet. Noen husker de lagde skrin med lokk som skulle passe akkurat, og ble det pent, fikk de male det til slutt.

Gutta syntes nok det var artig med redskapene på sløyden. Hans Jakob forteller at under restaurering av dette rommet oppdaget de masse små hull i golvet. Der hadde tydeligvis noen lekt seg med boret mens læreren var ute. «Dom kunne nok finne på ugagn unga på Vølneberg au!» humrer han.

Det var ingen gymsal, men når dette rommet ikke ble brukt til sløyd, ble det satt inn turnapparater som bukk, kasse og matter. De fleste kroppsøvingstimene foregikk nok ute, men vinterstid fikk ungene prøve seg på turning.

De virkelig spennende hendelsene i året foregikk heller ikke ved pulten, selv om de var knyttet til skolen.

Trivelige folk med god hukommelse: Fra v. Hans Jakob Dahl, Ragnar Lund, Kristin Hovind, Knut Ringereide.

Skoletur, 17. maifeiring og juletreffest

Ragnar forteller om skoleturen han var med på. «Vi reiste med Tertitten så langt den gikk, til Skulerud i Høland, og der gikk vi om bord på en båt som het «Turisten». Så dro vi helt ned til Halden med den, og der lå vi over om natta. Hvordan vi kom hjem, husker jeg ikke, for det som var spennende var det vesle dampstoget, alle slusene vi måtte gjennom med båten og overnattinga! Vi sov et sted det var køyesenger, og utpå natta var det en som ramlet ut av overkøya. Det ble litt oppstyr, for han slo seg. Heldigvis var mor hans med, så han fikk trøst. Det var mange foreldre som var med på den turen.»

Turen var nok bare for storskolen, for de andre har ingen minner fra dette.

17. mai var alle med. Da ble skolebarna fraktet med buss til Lørenfallet, og så gikk de i tog til Sørums kirke sammen med elevene fra Fosserud, Sørums og Sørumsand. Etter gudstjenesten gikk bussen tilbake til skolen der det var servering og leker. Randi sier at det var hornmusikk på Vølneberg også, slik at de kunne marsjere rundt hele plassen sammen med småbarna i kretsen,

de som ikke hadde begynt på skolen enda. Antakelig var det Sørums Musikklag som kom og spilte slik at det ble flott 17. mai-stemming. «Å gå i 17. maitog syntes vi var moro, en ekstra runde på Vølneberg var bare stas!» slår hun fast.

Juletreffesten var årets absolutte høydepunkt! Som på de fleste juletreffester begynte de med å gå rundt treet og syngje julesangene. Dem hadde de lært utenat og øvd mye på i skoletimene før jul.

Men det var andre ting som også måtte læres utenat før den store dagen. I det store rommet i annen etasje var det en ordentlig scene, med et lite rom under til sufflør. Dette måtte utnyttes, så det var alltid skuespill på juletreffesten. Det var helst de store ungene som hadde roller der de måtte si noe. Av og til var også voksne med, både Magnus Dahl og Trygve Sæther som skuespillere har satt seg i minnet. Ragnar ler og forteller om en sketsj med et slags «foryngelseskabinett», der gikk det en kar inn som krokete, gammel mann, og så kom han ut på andre sida – ung og sprek som bare det! «Det gjorde inntrykk! Tror det var en av de voksne som var med da.»

Randi husker godt da hun hadde rollen som selveste Nr. 91 Stomperud. Nr. 87 og

Petra var også med. Lærer Østerud hadde lagd det skuespillet, han var en allsidig kar! Hun minnes en stor oppsetning et annet år, hun mener hele skolen var med på den. Stykket het «Julekveld i Nissebo», og da trengtes det masse smånisser.

Det ble vist film også, tegnefilmer om Mikke Mus og andre barnefilmer. Filmapparatet var i bruk både på juletreffesten og 17. mai. Det var stor stas i ei tid da kino var langt unna for unger ute på bygda.

Når det også var bevertning (kakao, julekake og smørbrød med rull og egg og ansjos), og deretter leker («Tyven, tyven», «Reven rasker over isen» m.m), så skjønner vi at juletreffesten var en langvarig seanse. «Ja, det ble nok seint», sier Randi, «for de voksne kom jo etter at de var ferdige i fjøset, og det var stappfull sal, alle i kretsen møtte opp.»

Siden skolen ble lagt ned, har det vært mange juletreffester på Vølneberg, og mange andre hyggelige sammenkomster også. Vølnebergskolen står som et symbol på trygghet og samhold i et lokalsamfunn. I vår omskiftelige og urolige tid er det godt at det fremdeles finnes slike steder!

KILDER:

Denne teksten er basert på minner. Fakta om bygninger, årstall og navn på ansatte er sjekket ved hjelp av Sørums Bygdebok, bind I (Horgen m.fl. 2003)

Redaksjonen takker til dere som var villige til å dele minner!

RETTELSE til artikkel om Sørums Folkebad i Sørums-Speilet 3-23

Av Randi Fjørstad

I artikkelen om folkebadet som ble anlagt i Festivitetsens kjeller på Sørumsand har det sneket seg inn en feil. Jeg skrev at badet var det første folkebadet i Sørums. Der skulle det stå at det var det første badet på Sørumsand.

En årvåken leser ringte og gjorde meg oppmerksom på at det aller første folkebadet i Sørums kommune ble bygget og drevet av Frogner sanitetsforening. Åpningen skjedde 21. februar 1931, altså fire år før Festiviteten og badet på Sørumsand ble bygget. Om badet på Frogner er det skrevet i Sørums-Speilet nr. 1-2017, side 8-11. Der står også et bilde av badet på side 10. Artikkelen er skrevet av Anne-Marie Lund, og handler om alle sanitetsforeningene i Sørums og deres virke. Bladet kan leses på historielagets hjemmeside www.blakerogsorumhistorielag.no.

Dette bildet ble tatt 25. november 1999 på Vardeåsen. Frem mot millenniumskiftet dette året ble det samlet masse ved. Veden ble reist som byggverk, klare for det store nyttårsbålet og feiringen av år 2000. Det kom folk både fra Sørums, Gjerdrum og Skedsmo for å feire på Vardeåsen den kvelden. Mannen helt til venstre på bildet er Ole Hexeberg (Thorilds far). Mannen helt til høyre het Brotnov og var, sammen med Ole Hexeberg, initiativtaker til prosjektet. Fra gammelt av ble jo vardene brukt både til å varsle om, og markere, store begivenheter og farer. Bildet eies av Thorild Hexeberg Lerberg.

Spør etter eventyrsamleren P.A. Asbjørnsen på Frogner

Tekst og foto av Ingun Orderud

Årene 1834-37 tilbrakte Asbjørnsen her på Romerike. Han arbeidet som huslærer først på Børke gård på Frogner, og så på Fjelstad i Gjerdrum. I løpet av disse årene la han grunnlaget for sin store litterære produksjon og begynte å samle folkeeventyr.

19. oktober 2010 arrangerte Blaker og Sørums Historielag en vellykket Asbjørnsen-aften i Frogner Grendehus med Asbjørnsen-biografen Truls Gjefsen som kåsør. Dette førte til et samarbeid mellom historielagene i Gjerdrum, Skedsmo og Sørums, samt Romerike Historielag om å markere 200-årsjubileum for Asbjørnsens fødsel søndag 15. januar 2012. Dette arrangementet fant sted i Gjerdrum Kulturhus og ble en stor suksess.

Peter Christen Asbjørnsen var født i Christiania i 1812 som sønn av en glassmester. Han vokste opp i heller små kår, men la for dagen stort pågangsmot og dyktighet. For folk flest er han vel mest kjent for folkeeventyrene han samlet sammen med Jørgen Moe, men han kunne så mye mer enn dette. Han var blant annet en dyktig vitenskapsmann på flere områder.

Fra Børke til Fjelstad

Fortellingen «Huldreætt» står i Asbjørnsen og Moes samlede eventyr, og er gjengitt i Sørums-Speilet nr. 6/2004. Det er en beskrivelse av en tur fra Børke til Fjelstad. Veinettet den gang var en del mer kronglete enn det er i dag, så den greieste reisemåten mellom de to gårdene var med båt på Leira. Eller som Asbjørnsen gjorde på hjemmeveien, til fots over Heksebergfjellet.

I denne fortellingen viser Asbjørnsen at han alt da hadde gode kunnskaper om naturen og stor evne til å iaktta og

registrere det som skjedde rundt ham. Det er grundige beskrivelser av planter og fugleliv, og hvordan dette endrer seg når han går fra jordene og opp på selve åsen. Underveis på turen blir Asbjørnsen og hans reisefølge, unge Marie fra Gjerdrum, overrasket av en regnbygge og søker ly i en vardehytte oppe på Vardåsen.

Tilbake i tid var det vanlig å bygge varder på godt synlige topper, for på den måten raskt å kunne varsle ved å tenne bål i krig og krisetider. Denne høyeste toppen på Heksebergfjellet bærer da fortsatt navnet Vardåsen, eller bare kalt Varden, selv om kanskje ikke alle i våre dager tenker over grunnen til dette.

I vardehytta kunne den søke ly som skulle holde vakt og tenne varden. Da Asbjørnsen gikk over her, var unionen med Sverige et faktum, og faren for krig var over. Vardehytta hadde derfor fått lov å forfalle, så det bare var et lite hjørne igjen hvor det gikk an å søke ly for regnet. Mens de sitter der i kroken

og venter på at regnet skal gi seg, begynner Marie å fortelle om familien sin. Hun hevder at hun hadde en oldemor eller tippoldemor som var hulder, og hvordan dette gikk til. Dette er da også grunnen til at historien bærer navnet «Huldreætt».

Blant Asbjørnsens reisefølge var også to smågutter, og både de og jomfru Marie hadde tippet om å få bli med på turen over åsen «og se utsikten» som det het. Hva de hadde tenkt om de hadde fått se Romerikssletta slik den ser ut nå, kan vi vel vanskelig forestille oss. Asbjørnsen nevner i fortellingen spesielt Øyeren som kan skimtes mellom furutoppene, og Mistberget på siste delen av turen. Hvor mye og hvor tett skog det var den gangen kan vi ikke vite nå, men i hvert fall fra Vardåsen går det fortsatt tydelig an å se Øyeren.

Nå er det ikke lenger noe spor i terrenget etter denne vardehytta. Derimot befinner det seg rester av to gravrøyser fra bronsealderen på toppen av åsen. Fortsatt lett å se at dette må

være skapt av mennesker. På Asbjørnsens tid lå denne vakre plassen i Sørum kommune. Siden den tid har kommunegrensa blitt flyttet noe østover, slik at toppen nå befinner seg i Gjerdrum. Grunnen til dette vites ikke, kan vi på Sørum-sida driste oss til å kalle det for et ran?

Når det gjelder Varden, er denne toppen fortsatt et populært turmål. Som eksempel på dette kan nevnes at det nyttårsaften 1999 ble bygget opp et stort bål her, som ble tent for å ønske det nye millenniumet velkommen. Dette var et privat initiativ med aktører både fra Frogner og Gjerdrum, lignende bål ble tent andre steder i bygda. Det var svært mye folk samla oppe på åsen den kvelden.

Asbjørnsen hadde også et stort ønske om å videreformidle den kunnskapen han hadde om naturen, og han ga blant annet ut Naturhistorie for ungdom i seks bind fra 1838-48. Dette arbeidet ble påbegynt nettopp i den tida han bodde på Romerike, så naturen her må ha gjort dypt inntrykk.

Med sine norske huldre-eventyr og folkesagn (utgitt i to bind 1845-48) skapte Asbjørnsen noe helt nytt. Han kombinerte sin naturvitenskaplige viten og kunnskap om friluftsliv med gjenfortellinger av ulike former for folkedikning. Han gikk også langt i sine skildringer av stemninger og naturscener, og i forholdet mellom de mennesker han møtte der.

Asbjørnsen hadde et stort episk talent, han gjendiktet norske sagn og satte sagnstoffet inn i en ramme av naturskildring og reiseinntrykk. Dette var prinsippet også i samtidens fortellerkunst, det folkelige ble innrammet i en vandring. Dette gjorde at disse fortellingene ble tatt bedre imot av de «kondisjonerte» enn folkeeventyrene, men akkurat det er en annen historie.

For å komme tilbake til nettopp «Huldreætt», må nok den sees som en fortelling med Heksebergåsen

som ramme. I tillegg til selve eventyret har han puttet inn så mange naturskildringer som mulig, blant annet bruker han mye tid til å beskrive alle fuglelåtene han hører underveis, et ganske så variert fugleliv må det ha vært. På bakgrunn av dette er det grunn til å tro at turen må ha funnet sted om våren. Når de kommer opp på åsen finner de modne molter og blåbær, så han har nok gått turen om høsten også.

På den tida han arbeidet på Fjelstad var han hemmelig forlovet med en datter på gården. Hun het Caroline, og kan ha vært «modell» til skikkelsen Marie i denne fortellingen. Og det er vel ikke umulig at Peter Christian og Caroline gikk over denne åsen sammen også. Dette forholdet kom det forøvrig ikke noe ut av. Unge Asbjørnsen var på den tida slett ikke bra nok for hennes familie. Uansett har nok tida på Romerike, og det han opplevde her, hatt stor betydning for hans senere liv og virke.

Asbjørnsenstien

Blaker og Sørum Historielag tok kontakt med Bjørn Børke, Orienteringslaget i Frogner IL og Sørum Kulturkontor med den hensikt å anlegge en sti over åsen i Asbjørnsens fotspor. Dette skjedde i forbindelse med jubileet i 2012. Stien ligger der fortsatt og er skiltet Asbjørnsenstien.

Det er også etablert mange andre stier rundt på Heksebergfjellet, i regi av Frogner IL. Området fremstår i dag som et velholdt og godt brukt turterreng. Ser man på kartet ligger denne åsen som ei «øy» i et ellers tett befolket område, og er av Akershus Fylkeskommune (2017, Miljødirektoratet) klassifisert som et «svært viktig friluftsområde».

Kilder:

Om Asbjørnsen: se Sørum-Speilet nr. 5/2011 og nr. 1/2012. Begge ligger på historielagets hjemmeside www.blakerogsorumhistorielag.no

Denne hyggelig og inspirerende oppfordringen er laget over ei klopp på Heksebergfjellet.

Kart over området Børke, Varden og Fjelstad, markert med kryss.

Vardemåsen var et vann under jernalderen.

En bit av Asbjørnsenstien. Variert landskap og gode stier å gå på.

Takk til våre sponsor:

// For deg og lokalmiljøet
rsbank.no

Flott utsikt fra Vardetoppen.
De gamle gravrøysene ble ofte plassert på slike utsiktspunkter.

Jernalderrøys ved Vardemåsan. Ved siden av denne røysa står en tavle merket Vardeåsen StorVel, med orientering om røysene og om geologien. Fint om det også hadde stått et skilt med «Fredet gravminne», slik som det er satt opp ved røysa i Hammaråsen.

Gravrøysene på Heksebergfjellet

Tekst og foto av Ingun Orderud

Mot slutten av siste istid stakk Heksebergfjellet opp som en øy i Romeriksfjorden. Havet strakte seg helt opp mot Minnesund, og smeltevann fra isen førte med seg store mengder leire og siltmateriale som la seg til ro på havbunnen. Da landet hevet seg, ble dette området til Romerikssletta med sin fruktbare landbruksjord.

Strandlinja gikk der vi i dag finner øvre grense for jordbruk, på Heksebergfjellet følger den grovt sett Åsheimveien/Sandbakkveien. Over dette nivået er berggrunnen dekket av et tynt morenelag. Noen steder la isbreene fra seg større mengder sand og grus, Berger grustak sydvest på Heksebergåsen er et eksempel på dette.

Vulkansk aktivitet

Heksebergfjellet tilhører det sydøst-norske grunnfjellsområdet, nærmere bestemt Romerikes grå gneiser som ble dannet for 1650-1600 millioner år siden. I forbindelse med stor vulkansk aktivitet i Osloområdet for 200-300 millioner år siden, ble nærliggende fjellområder utsatt for spenninger og sprakk opp. Sprekkene ble fylt med lava, og denne bergarten forvitrer lettere enn gneisen. Disse formasjonene kalles diabasganger og kan sees som relativt rette og utholdende forsenninger i terrenget. Veggene er på enkelte partier loddrette. Det finnes flere slike formasjoner på Heksebergfjellet, den «flotteste» starter nede ved boområdet og skjærer gjennom landskapet ca. 700 meter helt opp til Vardemåsan. En spesiell geologisk formasjon som det er verdt å ta vare på.

Gravrøysene

Oppe på Vardåsen, Heksebergfjellets høyeste punkt, ligger to store gravrøysar som antagelig er fra bronsealderen. Flere andre mindre røysar er plassert på brinken av fjellet, der de ligger på småhøyder og delvis omkranses stormyra, Vardemåsan. Disse er mest sannsynlig fra jernalderen og kan være

1500-1600 år gamle. Alle gravrøysene har fellestrekk og ble bygd langs områdets største vann med synsavstand til dette. I årenes løp har vannet tørket inn og blitt til ei myr, Vardemåsan, som ligger 200 meter lenger mot sydvest. Til sammen er det 11 røysar på Heksebergfjellet, og de er nå fredede kulturminner.

Fra gravrøysene er det, eller var det, utsikt mot Øyeren og soloppgangen. Alle røysene ligger på sydøst-sida av en høyde eller helt på toppen, ingen vender mot nord. Samtlige ligger mellom 300 og 320 moh. Gjennom gravrøysfeltet gikk det fra gammelt av en ferdselsåre (hovedstien). Alle røysene er bygd opp av morenestein med typisk diameter 20-40cm. Sett ovenfra har de en rund form med diameter 5-15 m og høyde 0,5-1,5 m. I årenes løp har folk forsynt seg av disse steinene til andre formål, slik som lemurer og merking av eiendomsgrenser. Det gravene måtte ha inneholdt av gull, ble plyndret på slutten av 1800-tallet.

Det finnes gravrøysar over hele Skandinavia, og de varierer lite i utseende. Forklaringen kan være at det fantes en overklasse som reiste vidt omkring, pleiet omgang med hverandre og giftet seg inn i hverandres familier. Den måtte nok være rik og mektig som skulle få et slikt gravsted.

Oppe på åsen har det nok sikkert fra tidlige tider vært beiteområde for husdyr, og er det fortsatt. Senest nå i sommer støtte jeg på en liten flokk kuer der oppe. I bronsealderen var klimaet varmere og tørrere enn i dag, og dyra kunne gå ute hele året. Det var nok et helt annet landskap den gangen, med mye furuskog. Grana vandret inn fra øst ved overgangen til jernalderen, 500 f.Kr, samtidig som

klimaet ble kaldere og våtere.

Heksebergfjellet ligger som et avgrenset område med landbruksjord, bebyggelse og veier på alle kanter. Retning nord/sør strekker åsen seg over drøyt tre kilometer, øst/vest vel halvparten. Dette er på kartet, til fots blir det nok litt lenger. Mot øst og vest, og særlig mot vest, er åssidene ganske bratte. På toppen er det flatere og noe myrlendt, og der ligger et fint og godt brukt turterreng.

Det boområdet vi kjenner som Heksebergfeltet ligger på østsida, og bebyggelsen strekker seg ganske langt oppover i åsen. Da jeg gikk på tur her i sommer, parkerte jeg ved siden av barnehagen helt oppe ved skogkanten. Turstien starter der, og opp til Varden var det vel knapt en km. Noen kneiker opp er det, men stien er grei å gå. Oppe på selve toppen er benker å sitte på, og med utsikt over Øyeren er dette en vakker plass. Må innrømme at selv om jeg har bodd hele livet i distriktet her, hadde jeg aldri vært på Heksebergfjellet før. Frister så avgjort til gjentagelse.

Kilder:

Wikipedia
Merking på stedet
Aschehougs Norges Historie
Glomma gjennom Sørum
Dag Winding-Sørensen
«Innbyggerinitiativ for bevaring av rekreasjon- og friområde i Heksebergfjellet» av Monica Troen Volden

Gunnar Ulvestad fortalte interessant om pilegrimskirka på Frogner før starten på turen

Pilegrimsleden er godt merket hele veien og byr på variert terreng og gode stier

En god rast ved Rulla, Øvre Vilberg, med medbrakt niste

Rusletur langs pilegrimsleden over Vilbergfjellet

Tekst og foto av Ingun Orderud

Onsdag 23. september arrangerte Blaker og Sørum Historielag rusletur på Frogner. Ni interesserte møtte opp ved Frogner gamle kirke kl. 11. Vi fikk først en omvisning der, og svært heldige må det sies vi var med været også. Kirkene på Frogner er begge en del av pilegrimsleden. Etter orienteringen om kirkas historie kjørte vi til Lindeberg stasjon, hvor det var mulig å parkere. Da var flokken redusert til syv. Etter en ikke alt for lang tur langs veien, kom vi fram til åsen der leden fortsatte. Gunnar Ulvestad var en utmerket guide for oss, både i kirka og på turen over åsen, og hadde mye interessant å fortelle.

Pilegrimsleden er et fellesnavn på flere turveier i Norge som fører fra forskjellige deler av landet til Trondheim og enkelte andre steder som ifølge katolsk tradisjon er hellige. Pilegrimsledene i Norge er også omtalt som St. Olavsveiene. Tradisjonen med å dra på pilegrimsvandring oppsto etter Olav den helliges død i 1030, og fortsatte utover middelalderen. Det finnes i dag 9 pilegrimsleder i Norge, og de er en del av de europeiske kulturveier.

Arbeidet med å kartlegge, rydde og merke pilegrimsledene startet i 1994. Den første leden, fra Oslo til Trondheim og Stiklestad, ble åpnet i 1997. Denne ruten er ca. 650 km lang. Pilegrimsledene i Norden består av et rutenettverk på totalt 5000 km, 2000 av disse er i Norge. I dag har pilegrimsvandring en stadig økende popularitet der flere av de som velger å gå gjør det av andre årsaker enn religiøse.

Leden over Vilbergfjellet

Så tilbake til vår vandring. Leden over Vilbergfjellet følger en vanlig sti i terrenget, noen steder ikke mer enn et bekkefar eller et dyretråkk. Grunnet alt regnet i det siste var den også enkelte steder fuktig og litt sleip. Med godt fottøy var det likevel greit å ta seg fram, og alle nådde målet i god behold.

Vi gjorde et lite stopp på toppen som heter Kjerkefjellet. Navnet er offisielt og

står på kartet, men hvorfor det heter slik er mere uvisst. En teori er at området har vært kirkegods fra gammelt av, den gang kirka eide store landområder. En annen mulighet er at en lokal bonde har måttet avgi land til kirka, fordi han ikke kunne betale kirkeskatten. Svaret på dette er gått tapt i årenes løp.

Neste stopp var St. Olavs gang, en kløft i fjellet på toppen av åsen. Gjennom alle år har nok folk prøvd å finne en forklaring på slike naturfenomen. To forskjellige historier refererer til Helgenkongen. Det ene er at han kom over åsen med en båt, av den typen som går like greit til lands som til vanns, og brøyt seg gjennom fjellet. Den andre er at han kom ridende, og fjellet smuldra opp der hvor hesten hadde gått.

En mer sannsynlig forklaring ligger litt lenger tilbake i tid. For 200 – 300 millioner år siden var det stor vulkansk aktivitet i området her, og enkelte steder sprakk grunnfjellet opp og ble fylt med lava. Denne vulkanske bergarten var mye mykere enn gneisen rundt, og har i årenes løp forvitret og etterlatt slike kløfter. Oppe på Heksebergåsen finnes det flere, og sikkert andre steder i distriktet også. Dette hadde jo ikke folk i middelalderen noen forutsetning for å vite, og så oppsto myter og sagn. Ganske fascinerende.

Fra St. Olavs gang var det ikke så langt før den smale stien tok slutt. Vi kom ut på bilveien ved innkjøringa til Øvre Vilberg gård, og så fulgte vi den veien de siste hundre meterne fram til Rulla, som var målet for turen, og en etterlengtet matpause. Her var det også benker det gikk an å sitte på.

Rulla

Rulla var en husmannsplass under Øvre Vilberg, den eneste av de gamle plassene der det fortsatt står hus. Stedet ligger ved den gamle ferdssveien fra Vilberg over til Ulverud. Navnet Rulla er spesielt, og det er uvisst hvorfor plassen fikk dette navnet.

Det har bodd folk på Rulla siden slutten av 1700-tallet, kanskje enda lenger tilbake. Stedet var bebodd til midten av 1950-tallet, da den siste familien flyttet ned på gården og inn i en leilighet i tjenesteboligen. Det huset som fortsatt står på Rulla er bygd i 1912. I senere tid har stedet til dels blitt brukt som utfartssted, der forskjellige organisasjoner har hatt enkel servering noen helger.

Vi hadde i hvert fall en hyggelig stund i sola og tok oss god tid. På tilbaketuren til Lindeberg valgte vi en skogsbilvei, så det gikk både raskere og lettere. Alle virket svært så fornøyde med turen.

Fra venstre: Tron Svenke, Asbjørn Ruud og Eistein Gaarder, alle fra styret i Frogner Vel. Til høyre står Tom-Arne Ullersmo, nestleder i Blaker og Sørum Historielag.

Nytt minnesmerke på Frogner

Av Randi Fjørstad

Den 22. august 2023 møttes en gjeng flinke entusiaster fra Frogner grendehus. De skulle sette opp et nytt lite minnesmerke ved elvekanten bak grendehuset. Dvs. lite minnesmerke er ikke en helt korrekt beskrivelse. Minnesmerket er hele 4 meter høyt og noen hundre kilo tungt. Vi snakker om en støpt markeringssøyle (også kalt merkestag) fra den gamle brua i Frogner. Søyla har innhøgd navnet Frogner og et monogram, men ikke årstall dessverre.

De tre karene var Tron Svenke, Asbjørn Ruud og Eistein Gaare, alle med i styret i Frogner grendehus. I tillegg til disse tre har Tom-Arne Ullersmo, nestleder i Blaker og Sørum Historielag, engasjert seg, bl.a. ved å sørge for at historielaget økonomisk har støttet arbeidet med å sette søyla på plass.

Det var litt av en jobb å få søyla på plass, flere timer faktisk, men nå står den der. Trond Delebekk, grendehusets vaktmester, stilte med en liten snerten traktor av merke John Deere 4066 R, og det gjorde susen. Jeg dokumenterte det hele med en rekke bilder, og etter hvert skal det bli riktig fint på den lille plassen rundt søyla også.

Søyla er godt synlig fra den nye gangbrua. Derfra kan man skue ned på plassen der en nyoppført redskapsbod har erstattet grendehusets gamle garasje. Søyla står mellom boden og gangbrua.

Historien om søyla

Hvor kommer den fra? Hvor gammel er den? Hva står monogrammet for? Det melder seg mange spørsmål når man ser den høyreste fine søyla. Både fordi vi vet at den er gammel, bare ikke riktig hvor gammel. Fordi vi vet at den stammer fra en av de gamle utgavene av brua, men ikke hvilken. Mest sannsynlig ikke fra den aller første, men fra en av «utgavene» av brua som krysset Leira på det første krysstedet i Frogner.

Det gamle krysstedet ligger ca. 70 meter nord for der brua krysser i dag. Søyla har stått synlig ved enden av den gamle brua på vestsiden av elva. Der sto den helt til Hexebergveien skulle utbedres og rettes ut for ca. 10 år siden (omtrent der hvor veien går ned til det gamle luteriet). Søyla sto i veien for vegarbeidet. Det førte til at den rett og slett ble tatt ned, og lagt til side ved en

garasje like i nærheten. Der ble den liggende i flere år. Garasjen tilhørte Tron Svenke.

Svenke forteller at det var naboen hans, Jan Neegaard, som gjorde ham oppmerksom på at denne søyla burde man ta vare på. Han mente at den hadde historisk verdi for lokalsamfunnet, som en del av Frognerbruas lange historie. Svenke, som sitter i styret i Frogner Grendehus, skjønte poenget og tok spørsmålet opp med dem. Hva gjør vi med søyla – eller riktigere: hva kan vi gjøre med den? På et tidspunkt kom idéen om å sette den opp som et minnesmerke. Plasseringen måtte bli mellom dagens bru og restene av fundamentet til brua der den krysset Leira i gamle dager. Litt av bruelementet vises fortsatt. Den nye redskapsboden er faktisk fundamentert i restene. Når det er lav vannstand i elva kan man i tillegg se rester av de gamle trepålene som bar brua før i tida.

Her må man ha tunga rett i munnen.

Fortsatt uløst

Vi vet ikke hva monogrammet som pryder søyla betyr. Det ligner på en A og en V, pyntet med en bølget strek over. Norsk Vegmuseum på Fåberg ble kontaktet, og de satte en av sine eksperter på saken. Men uten resultat.

Nå setter vi vår lit til at noen av leserne våre kanskje sitter, på kunnskap som kan bringe oss nærmere svaret. Hvis monogrammet tydes, kan det jo kanskje føre til at søyla kan tidfestes mer eksakt, og dermed hvilken utgave av brua den var en del av fra starten.

Altså: Hvis noen kjenner igjen monogrammet, eller har tips om hvor vi kan få hjelp til å finne ut mere, så ring Redaksjonen og del kunnskapen med oss. Det hadde vært veldig interessant å få den manglende biten av historien på plass.

Fra venstre: Asbjørn Ruud, Trond Delebekk fra Frogner Idrettslag og Tron Svenke planlegger «siste etappe».

Minnesmerket er på plass, mellom der brua går i dag og der den krysset elva opprinnelig

Søyla er også prydet av inskripsjonen «Frogner bro», men mangler dessverre årstall.

Dette er monogrammet som pryder minnesmerket, og som vi gjerne skulle vite hva betyr.

Utsikt fra Frogner Stasjon, med Leersund Broe/Frogner Bru i bakgrunnen til venstre. Bildet er udatert. Eier: Sørum fotosamling

«Leersund Broe» – ei bru med mange liv

Av Randi Fjørstad

Historien om brua på Frogner er både lang og interessant, og ikke minst snakker vi om flere bruer og flere utgaver av samme bru. Og når man snakker om elva i Frogner, så er det selvfølgelig elva Leira det er snakk om. Leira delte Frogner i gamle dager, slik den gjør i dag. I riktig gamle dager krysset man elver på vadesteder. Navnet Melvold betyr f.eks. «det midtre vadet», og en kan derfor med sikkerhet si at Melvold i Frogner var et kjent vadested. Mange vadesteder utviklet seg etter hvert til «sundsteder», dvs. steder hvor man kunne bli fraktet over elva med båt eller flåte. Dette skjedde også i Frogner.

Sundstedet i Frogner ble skyldsatt som eget skatteobjekt i 1727, med ei matrikelskyld som tilsvarte landskylden på ganske små gårder. Sundstedene var som oftest privat eide. Det betydde at inntektene fra frakt av mennesker og dyr over sundstedet tilfalt eieren. Fra 1760 var det fogd Ove Wangensteen på Øvre Vilberg som eide sundstedet over Leira på Frogner. Han kunne dermed disponere inntektene, eller sundtollen som det kaltes. Bompenger kaller vi det dag. Og det var nok ingen ubetydelig inntekt ferdselen over sundstedet ga. Ikke rart at Wangensteen protesterte sterkt da ideen om å bygge bru over elva ble lansert.

Den første brua – Leersund Broe

Ideen om å bygge bro over Leira i Frogner var med andre ord ikke Wangensteens. Absolutt ikke. Ideen ble lansert av Georg Anton Krogh.

Krogh var offiser og veiingeniør, født på gården Niteberg i Gjerdrum i 1734. Han oppnådde oberstløytnants grad i 1770 og fikk «bestalling som generalveimester i Søndenfjædske Dragonregiment». Hans innsats som generalveimester blir beskrevet som «meget betydelig». Generalveimester Georg Anton Krogh hadde en to år eldre bror, Nicolai Frederik Krogh. Han var generalveimester i Nordenfjædske Dragonregiment. De to brødrene hadde et nært samarbeid med Peder Anker, som var generalvegintendant for Akershus, og gikk i bresjen for å bygge ut større ferdselsårer i Sør-Norge. Anker regnes som avgjørende for utbyggingen av det norske vegnettet. Nær 30 år senere, i 1814 ble Anker utnevnt til Norges første statsminister.

Disse tre herrere så det som en hovedoppgave å ruste opp veinettet i Norge, og de tenkte stort. Georg Anton Krogh hadde hatt ansvaret for å bygge Nitsund

bru over elva Nita i Skedsmo i 1877. Ifølge Akershus fylkes veghistorie hadde Krogh gjort «vellykkede forsøk på å bygge pæleverkbruer». Han fikk derfor bred tilslutning til å bygge en slik bru ved Nitsund. Krogh foreslo deretter at en maken bru burde bygges over Leira i Frogner.

Både Nitsund og Frogner sundsted nevnes i Akershus fylkes veghistorie. Der står det at: «Sundstedet i Frogner er sikkert like gammelt som Nitsund i Skedsmo. Helt fra Kong Olavs tid omkring 1014 ble sundstedet over Leirelva i Frogner passert». I tillegg hadde nok Georg Anton Krogh diskutert idéen med både broren og Peder Anker. Krogh fikk bred tilslutning til Frognerbruprojektet også, med unntak fra fogd Wangensteen. I veghistorien står det: «Herr Krogh beklaget seg over at foegd Vangensten gjorde så mange ophævelser mot broen over Leersund, men alle hans vidløftigheder, skrifter og protester kunde ei kuldkaste et anlæg til nytte for Landet».

Helrestaurering av brua i 1936. Eier: Sorum fotosamling.

1785 - Hvem bygget brua – hvem eide den?

Veietaten kan spores tilbake til 1664. Da ble kaptein Jens Hauritz utnevnt til veiinspektør i Akershus Stiftamt. Året etter ble Hauritz generalveimester søndenfjeldsk, samtidig med at Nicolaus Helvaderus fikk samme embete nordenfjeldske. Det var da landet gikk inn i den militære perioden i norsk veibygging.

Senere ble ansvaret for landets veier lagt under juristene i Justisdepartementet, inntil Fredrik Stang i 1846 opprettet en stilling som veiassistent under Indredepartementet. Den første veiassistenten ble ingeniørkaptein H. K. Finne. Han ble etterfulgt av ingeniøroffiser Christian Vilhelm Bergh, i et nytt veiingeniørkontor i Indredepartementet. Et eget veidirektorat kom først i 1864. Det skjedde etter en lang kamp fra ingeniørenes side for å få dette til. Christian Vilhelm Bergh ble landets første veidirektør.

Da Leirsund Broe ble bygget av bru-bygger Gulbrand Amundsen i 1785 var det Akershus amt som var oppdragsgiver og eier av brua. Iflg opplysninger i Akershus fylkes veghistorie så generalveimester Georg Anton Kroghs kostnadsoverslag slik ut:

Brukostnad	745 rd
Erstatning til fogd Vangensten	1800 rd
Erstatning 3 års tap av sundinntekter	450 rd
Total kostnad ved bygging brua	2995 rd, 1 ort, 7 skilling

Regnskapet viser at Wangensteen fikk erstatning for både arealet og for tapte sundinntekter. Men han var absolutt ikke fornøyd med summen. Det ble en langvarig strid mellom Wangensteen og Akershus Stiftamt. En strid som på langt nær var over da brua over Leira i Frogner ble oppført i 1785. Striden fortsatte så lenge Wangensteen levde, og lenger enn det.

Fogd Wangensteen døde i 1788. Men striden om brua ble ikke gravlagt med ham. Enken Margrethe Wangensteen (kalt madam Wangensteen), fortsatte å fremme krav om erstatning for at brua ble bygget. Det siste kravet ble fremmet i 1800, hele tolv år etter at mannen døde. I veghistorien står det at «det til slutt ble en minnelig ordning». Hvor stor erstatning hun fikk er ikke nevnt.

Navneforvirring

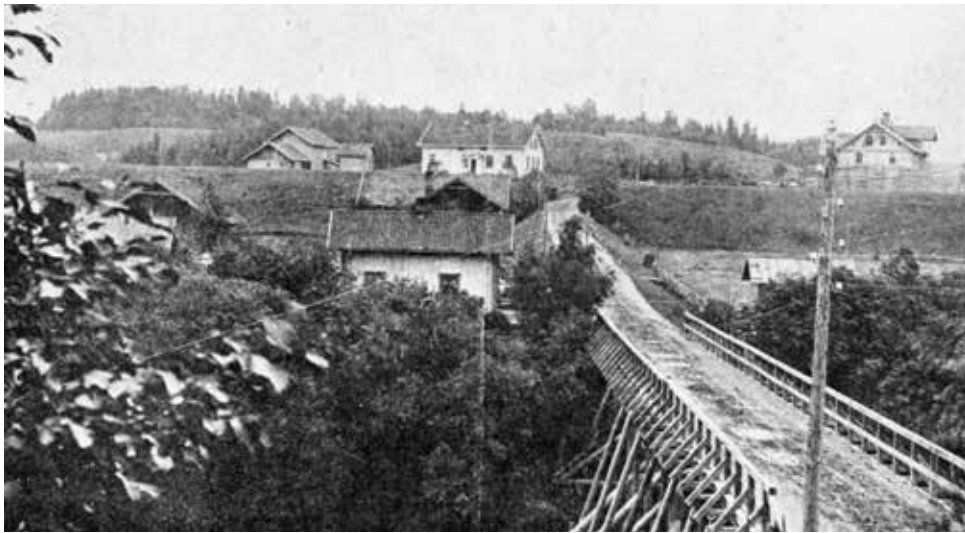
Det som er litt forvirrende med bruhistoriene på Frogner (synes jeg) er at brua fra 1785 fikk navnet «Leirsund Broe». Det antas at den fikk det navnet

fordi den trolig var den aller første brua som ble bygget over Leira.

I Akershus fylkes veghistorie står det om sundstedet Leirsund at dette sundstedet antakelig også ble sundsted på samme tid som Nitsund i Skedsmo. Det finnes opplysninger om at «Oluff sundmann» bodde på Leirsund i 1557. I 1594 var det «Peder sundmann» som besørget ferjedriften, og ved Folketelling 1664 bodde det to brødre der, Torgeir og Christen, som begge var sundmenn.

Så står det videre: «I slutten av 1700-tallet gikk trafikken fra og til Oslo på bru over Leira straks sør for Leirud. Denne brua, som var dårlig bygget, ble senere revet, og ferjetrafikken ble på ny satt i sving. Den store trafikkåren gikk over dette sundstedet i mange hundre år. Den er også nevnt i meldingen som Sørumpresten Peter Abelsted sendte til kanselliet, der vegen ble omtalt som: «...den alfare Vej mellom Christiania og Trundhjem ...». «Ved Leirsund var den gang plassert en «3 Miils Pel av huggen Steen», sannsynligvis regnet fra Oslo. Omkring år 1785 ble den gamle «Almannavei» nedlagt, idet den største del av trafikken gikk etter Trondheimsvegen og over den nye brua ved Frogner».

I en oversikt over sundsteder i Akershus av 5. mai 1827 framgår bl.a.

Den gamle brua fotografert ca. 1900. Eier: Sørums fotosamling.

følgende: «Gamle Leer-sund, hvortil svares Told af Skydsmoe og endeel af Sørums. Ved begge disse sund betales dessuden oversætnings-penge af reisende».

Ferjestedet i Leirsund fortsatte som ferjested, med ansatt ferjemann, helt frem til Leirsund bru ble bygget i 1862, 77 år etter at Leersund Broe på Frogner ble bygget. Opprinnelig var altså Leirsund det mest brukte sundstedet i elva. Bl.a. gikk pilegrimstraseen fra Skedsmo kirke via Leirsund opp mot Frogner kirke og videre til Asak kirke (over Knatten). Det gjør den fortsatt.

Brua ved Leirsund blir omtalt som dårlig bygget, og at den senere ble revet. Mye av trafikken over Leirsund hadde da allerede flyttet seg til Leersund Broe i Frogner. Da traseen til den Trondhjemske Kongevei i 1803 ble lagt over brua i Frogner, økte ferdseien der ytterligere.

Leersund Broe blir privat eid - 1805

Dette året, mens Anton Georg Krogh fortsatt var generalveimester, bestemte Akershus Amt at Leersund Broe skulle selges. Og man kan jo lure på hvorfor. Hvorfor selge en amtseid vei til private to år etter at den ble en del av «den Trondhjemske kongevei», hovedtraséen mellom Oslo og Trondheim?

Kanskje er svaret så enkelt at det var for å skaffe penger til videre veibygging og utbedring. Interessen var ganske liten for nye veitraseer og bedret fremkommelighet på den tiden. Motstanden blant allmuen kunne faktisk være ganske stor. Forståelig nok siden det var allmuen som skulle bekoste broparten av arbeidet. Denne finansieringsmåten

gjorde at arbeidet tok lang tid. Om Anton Georgs bror, generalveimester Nikolai Krogh, skrives det at han noen ganger ble så utålmodig at han finansierte veibyggingen selv ved å yte forskudd eller oppta private lån, slik at veiutbyggingen ikke stoppet opp.

Uansett årsak - salget av Leersund broe ble en realitet i 1804, og foregikk ved auksjon. Ved kgl. resl. av 8. mars 1805 ble hjemmelen overdratt til H. Frogner, S. Edsvold, O. T. Ruud, O. S. Ruud, J. Frogner og I. S. Asak, som ved auksjonsforretning i 1804 ga bud på «den over Leerelven opførte bro i Frogner anneks, med rettigheter og forpliktelser som for Nitsund bru».

De nye brueierne gikk sammen om å lage et reglement for passering over brua. Og med loven i ryggen hadde de rett til å gjøre det. Det var faktisk ikke lov å krysse elva på andre steder enn over brua. Eierne bygde f.eks. ei bu ved østenden av brua. Den ble kalt «Brustua». Der bodde det en brukvokter med ansvar for å kreve inn brutollen. Alle små sideveier som førte ned til elva ble stengt når det var lav vannstand. De vegfarende skulle ledes over brua.

I Sørums bygdebok, bind 5, finnes en oversikt over takstene som på et tidspunkt ble krevd for å bruke brua:

Hest med eller uten lass	2rd
Stort eller lite krøtter	1 rd
Over ti dyr per stykk	½ rd
Opp til fem sauer, geiter eller svin	2 rd
Ti til tjue sauer, geiter eller svin	5 rd

Hans Majestets transporter og folk med friskyss skulle ikke betale.

Bilde av brevet fra 1851. Foto: R. Fjorstad.

Bestemmelsene ble tinglyst som et kongelig privilegium i 1816.

Postsending 1851

Det hendte at Brustua» ble brukt som postkontor også. I historielagets hus på Nordli ligger det et gammelt brev. Det er datert Børke den 12/3 1851, skrevet av T. Torgersen til Proprietair G. Aasgaard af Gaarden Norlie, Sørums. På forsiden står det skrevet: «Magtpaaliggende», og i nedre kant på konvolutten står det med sirlig skrift: «Svar herpaa kan nædlegges i Leersund Broe hos Jens Broen».

1874 - Leersund Broe blir igjen offentlig eid

I 20 år, fra byggeåret 1785 til 1805 var brua i Frogner offentlig eid av Akershus amt. Fra 1805 startet en lang periode med private eiere. Da jernbanen ble bygget i 1854, førte den til merkbar nedgang i bruinntektene. Det førte til at eiernes interesse for brua sank, og ideen om å få Akershus amt til å overta den oppsto. I et brev datert 6. februar 1856 skriver eierne av brua til Akershus amt:

«Foranlediget ved Forslag fra Stiftsbefalingsmanden i Akershuus Stift blev ved Canselli-Promemoria af 23de januar 1803 bestemt, at en Bro skulde opføres i Sørums Præstegjæld, og de fornødne pænge, med Refusion ved Ligning paa Almuen, anvist til Arbeidets Udførelse. Da den nye Bro var istand, sattes den til offentlig Auction den 7de August 1804, for at tilslaaes «den Høistbydende og Arvinger eller efterkommende Eiere» og med de Rettigheder for Eierne til at spærre de unødvendige Biveie i en passende distance fra Broen, at hindre anden Overfart i dens Nærhed, og at

hæve Bropenge af de Reisende efter Taxt m.v. Ved den omhandlede Auction, hvoraf her vedlægges bekræftet udskrift, fik Gaardbruger Haakon Frogner m.fl. af Sørum Tilslag paa Broen med de den tillagte Rettigheder for en Kjøbesum 7124 Rdl, og den er siden gaaet i Arv og Kjøb, som andet fast Gods.

For tiden eies Leersund Bro af under- tegnede Gaardbrugere:

<i>Gulbrand Lystad i Ullensaker</i>	<i>for 5/12</i>
<i>Jacob Gulbrandsen i Sørum</i>	<i>« 1/6</i>
<i>Klokke Ole Svendsen</i>	<i>« 1/6</i>
<i>Halvor Eidsvold</i>	<i>« ¼</i>

I brevet skriver de videre at siden jernbanen åpnet har ferdselen over brua gått ned med halvparten. Eierne ønsker derfor at Akershus Amt skal innløse/kjøpe brua. Og hvis amtet ikke gjør det så truer de med å kreve erstatning for tapte bruinntekter. Prisen for brua satte de til 9000 spd.

Saken ble behandlet i amtsformannskapets møte 19. juni 1856, hvor følgende ble besluttet:

«Til indløsning av Leersund Bro bevilges intet». Begge deler ble mao. avslått. Birch-Reichenwald var amtmann på den tiden.

Av sakspapirene fremgår det at eierne året etter, datert 1. mai 1857, meddelte amtsformannskapet at de hadde sendt Stortinget *«andragende om å la Staten innløse brua for 5000 spd.»* Dette fikk de tydeligvis også avslag på.

Det skulle gå ytterligere 13 år før spørsmålet om innløsning av brua ble tatt opp på nytt. I mellomtiden var brukseier Casper Haneborg blitt eneieier av brua. Amtmann Johan Chr. Collet krevde i 1870 en undersøkelse av brua. Konklusjonen var at den trengte en omfattende ombygging, og det var Haneborg som utførte arbeidet etter amtingeniørens plan.

Casper Haneborg ønsket at amtet deretter skulle innløste broen og forlangte 7700 spd. Både fogden, amtmannen og departementet fant den forlangte erstatningen urimelig. Amtsformannskapet besluttet 13. juni 1871 at i tilfelle Staten innløste Frogner bru med privilegier, kunne amtkassen bidra med et beløp inntil 600 spd. To år senere (16. april 1873) bevilget Stortinget 4000 spd. til samme formål. Det samlede erstatningsbeløp utgjorde til sammen 4600 spd. I saken står det: *«Brukseier C.A. Haneborg fant etter omstendighetene å måtte godta dette beløpet».*

Slik gikk det til at Leersund Broe/Frogner bru ble overtatt som statlig vegforbindelse i april 1874, etter 69 år i privat eie.

Kilder:

Sørum bygdebok bind 5
«Minner fra Frogner» av Kristian Lieungh
Det norske veivesens historie, bind 111
Akershus fylkes veghistorie - en oversikt over vegvesenets utvikling i fylket fra begynnelsen av middelalderen fram til 1948
Norsk biografisk leksikon
Wikipedia

Alen

Etter vegloven i 1824 og 1851 skulle hovedvegene ha en bredde av 8 alen innenfor grøftene og intet gjerde skulle komme ytterste grøftekant nærmere enn 1 alen.

Grøftebredden avgjøres av vegbestyrelsen, og den ble vanligvis satt til 2 alen.

Med flatt terreng og 2 alen grøfter på hver side av vegen vil den totale bredde av vegområdet utgjøre 8,75 meter.

Bygdevegene, som skulle ha en bredde av 6 alen mellom grøftene, ville under samme terrengforhold få en total bredde av 7,50 meter.

For vegpartier i skjæring – eventuelt i fylling – er det offentlige vegområdet regnet å ligge en alen utenfor skjæringskant og fyllingsfot. Arealet innenfor denne grense er offentlig vegområde om gjerder er satt opp eller ikke. 1 alen ble ved norsk lov 28. juli 1824 justert til 62,75cm.

Etter innføringen av det metriske system i 1875 har det vært vanlig å regne 1 alen (eller meter-alen) til 60 cm.

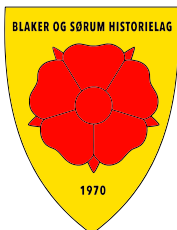
Innføringa av det metriske system i Norge i 1875 skjedde i rekordfart. Allerede seks dager etter at meterkonvensjonen var klar i Paris den 20. mai 1875 ble systemet innført, i det som må være en av de raskeste saksbehandlinger i en større sak på Stortinget i fredstid. Åtte dager før meterkonvensjonen var klar, den 12. mai 1875, vedtok Norge å slutte seg til den. Norske representanter signerte den samme dag som den var klar, og den 26. mai 1875 var altså prosessen ferdig behandla og vedtaket ble fatta.

Resymé over ombygginger, reparasjoner, flytting, navneendringer

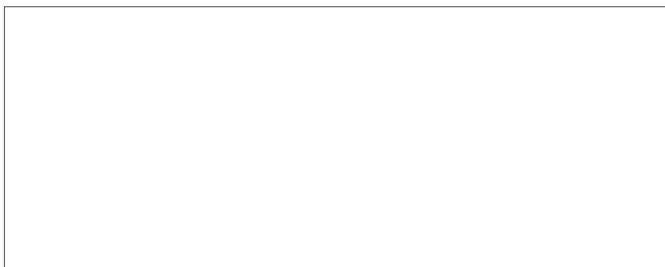
Fra byggeåret 1785 og frem til i dag har Leersund Broe over Leira i Frogner gjennomgått flere reparasjoner, ombygginger og en flytting. I tillegg er navnet i dag Frogner bru.

- 1785 Leersund broe bygges og eies av Akershus amt.
- 1803 Brua blir en del av den Trondhjemske hovedvei/kongevei. Dette ble bestemt av Akershus Stift, som i tillegg bestemte at brua måtte bygges helt om for å tilfredsstillte kravene knyttet til hovedveien.
- 1805 Akershus amt selger brua ved auksjon. Kjøperne var en gruppe bønder med ulike eierandeler.
- 1870 Brua ombygges for 700 spd. jfr. vegvesenets opplysninger. Ombyggingen foretas av den private eneieieren Casper Haneborg.
- 1874 Brua blir innløst / kjøpt av Akershus amt.
- 1887 Brua blir delvis ombygd.
- 1913 Brua bygges på nytt, og det var trolig da den ble flyttet til der den krysser Leira i dag, ca. 100 meter sør for det gamle krysstedet.
- 1935 Brua ble ombygd og reparert. Da hadde den blitt ødelagt av flom og isgang. I Det norske Vegvesens Historie, Bind 111, står det at midlene til ombyggingen den gang ble tatt fra posten: «stilt til disposisjon av bevilgningene til ombygging av svake bruer». Videre står det at: «Arbeidet ble påbegynt i 1935 og fullført i 1940. Omkostningene utgjorde kr 131 559,09, for en samlet lengde av 400 m. herav optok selve brua 105 m. Kjørebredde 6,0 m med 2 fortau a 0.75 m. Belastningsklasse 1. Maksimumsstigning 1:40 for brua og 1:20 for vegen».
- 2019 Brua ble utvidet med felt for fotgjengere og syklistar.
- 2020 Det gamle kjørebua ble revet og det ble bygget ny bru som åpnet for toveis trafikk i desember. Den totale kostnaden ble 107,5 millioner kroner (2019-kroner).

Og fra august 2023 står det altså en søyle der, høyreist og flott, til minne om den gamle brua med de mange liv, og om Frogner som skikkelig gammelt sundsted.

SØRUM-SPEILET

RETURADRESSE:
BLAKER OG SØRUM
HISTORIELAG
POSTBOKS 82
1924 SØRUM

ISSN 1894-8154

Jakten på fortiden

Tekst og foto av Tom-Arne Ullersmo

Bildet denne gang er av en spenne, dvs. det er en del av en beltespenne. Funnet ble gjort på Nedre Vilberg gård i 2015.

Spennen har et mønster som kalle punktsirkler. Denne dekoren er ganske vanlig, og den ble brukt helt frem til 1800-tallet. Punktsirklene ble som oftest brukt til å smykke ut smykker og beslag. Men i tillegg ble de også brukt til å angi vektverdier. Bl.a. er det funnet terninger av bein, hvor det er risset inn punktsirkler som angir verdier.

Det at spennedelen på bildene har punktsirkler som dekor, gjør dateringen noe usikker. Men den er mest sannsynlig fra Merovingertiden (550 – 800 e.Kr.). Og lurert noen på hva en Merovinger var, så var det en kongeslekt hos de saliske frankerne, som mellom 400-tallet og 700-tallet styrte over de landområdene som i dag utgjør Frankrike og deler av Tyskland. De var etterkommere etter kong Klodvig 1., den første av slekten som ble katolsk kristen.

Foto: Ingun Ordervid

*Redaksjonen ønsker alle sine
lesere en riktig God Jul og
et Godt Nytt År!*